

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

Релігійні уявлення ацтеків та їх вплив на господарське життя

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, 621 групи
Пономаренко Оксана Вікторівна
Керівник:
Кожолянко О.В.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Сич О.І.*

Чернівці – 2023

Анотація

до дипломної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти,
здобувача вищої освіти факультету історії, політології та міжнародних

відносин

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Пономаренко Оксани Вікторівни

**на тему: «Релігійні уявлення ацтеків та їх вплив на повсякденне
життя»**

Спеціальність 032 - Історія та археологія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, 2023 р.

Магістерська робота присвячена дослідженню релігійних поглядів, звичаїв та обрядів ацтеків та їх впливу на повсякденне життя у цивілізації ацтеків до їхнього завоювання іспанцями на чолі з Ернаном Кортесом. Проаналізовано особливості господарського ладу та вплив на нього релігійних поглядів ацтеків. Досліджено процес становлення культури та відображення у ній релігійних переконань, визначено взаємозв'язок релігії та розвитку наукових знань. Висвітлено релігійні погляди ацтеків та пов'язані з ними людські жертвоприношення.

Ключові слова: Ацтецька імперія, матеріальна та духовна культура, релігійні погляди, звичаї та обряди, людські жертвоприношення.

Abstract

to the diploma thesis of the second (master's) level of higher education,
student of higher education at the Faculty of History, Political Science and
International Relations

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Oksana Viktorivna Ponomarenko on the topic: "Religious ideas of the Aztecs
and their influence on everyday life"

Specialty 032 - History and archeology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

Chernivtsi, 2023

The master's thesis is devoted to the study of the religious views, customs and ceremonies of the Aztecs and their influence on everyday life in the Aztec civilization before their conquest by the Spaniards led by Hernán Cortés. The features of the economic system and the influence of the religious views of the Aztecs on it are analyzed. The process of the formation of culture and the reflection of religious beliefs in it was studied, and the relationship between religion and the development of scientific knowledge was determined. The religious views of the Aztecs and human sacrifices related to them are highlighted.

Key words: Aztec empire, material and spiritual culture, religious views, customs and rites, human sacrifices.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Пономаренко О.В.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1 Вплив релігії на господарський розвиток.....	15
Розділ 2 Відбиток релігійних поглядів на культурі та наукових знаннях ацтеків.....	36
Розділ 3 Релігійні вірування та жертвоприношення.....	50
Висновки.....	84
Список джерел та літератури.....	88

ВСТУП

На території сучасної Мексики і значної кількості інших країн Центральної й Південної Америки свого часу європейським мореплавцям вдалося знайти надзвичайно організовані, високорозвинені цивілізації які мали досить міцний суспільний устрій і неймовірно розвинені культуру, мистецтво, релігію. Культура, релігія, наука, будівельна справа, ремесла та інші галузі цих імперій перебували на надзвичайно високому рівні.

Тогочасні цивілізації Центральної Америки являли собою надзвичайно дивну суміш кривавого та жахливого, такого що нагадувало первісні часи, дикунства і витонченого, високорозвиненого способу життя тих людей.

З поміж усіх племен та народностей, що мешкали на цих територіях особливо виділялись ацтеки. Релігійні погляди ацтеків стали основою формування побуту, світогляду і інших аспектів їх життєдіяльності.

Ацтецька імперія виникла у Мезоамериці на поч. XIV століття. У часи свого найбільшого розквіту ця імперія об'єднувала близько чотирьох сотень міст, населенн яких нараховувало понад 15 мільйонів чоловік.

Їх пірамідальні храми сягали 70 метрів, вони обов'язково повинні були перевищувати своїми розмірами будь-які інші будівлі. Ацтеки будували мости, фортеці, канали та акведуки. Плаваючі городи, будинки, що стояли на сваях, величні храми, монументальні будівлі з розкішними садами на дахах, поселення, що мали водогін з розвиненою міською інфраструктурою, перукарні, аптеки, постоялі двори, харчевні – все це доводило високий рівень розвитку цивілізації. Пересування шляхами ацтеків навіть самотнього подорожнього було абсолютно безпечним. Протягом усього шляху була охорона. Саме ацтеки винайшли вздовж всього шляху покласти громадські вбиральні. Проте, найбільш відомі ацтеки своїми чисельними людськими жертвоприношеннями. Саме ацтеки зробили із жертвоприношень спочатку ідеологію: якщо богів не годувати –

вони загинуть і тоді загине світ. Тому, для того аби врятувати всесвіт, необхідно на свята вбивати якомога більше людей. А згодом, на базі цієї ідеології, і державну машину. Жертвоприношення просякали усе життя держави, від низів до самої верхівки. Серед трьох найбільших цивілізацій (майя, ацтеки, інки), вони були найбільш жорсткими та масовими. Самі ацтеки пишуть у своїх документах про те, що під час освячення нового храму у Теночтітлані було вбито 84 тисячі людей. Ацтеки були суворим народом. Одна лише гра у м'яч чого була варта. М'яч був кам'яним, а гра у нього відрізнялася крайньою жорстокістю – вага м'яча була настільки великою, що закинути його у спеціальне кільце, що було розташоване досить високо, не зробивши собі фізичних ушкоджень, було складно. Своєрідним «стимулом» до гри був той факт, що усі члени команди яка програла приносились у жертву.

При цьому ацтеки були великими поціновувачами словесності та збирали цілі бібліотеки піктографічних книг, так званих кодексов, у яких описувалися релігійні обряди та історичні події. Папір для кодексів виготовляли із кори. Переважна частина цих книжок була знищена під час конкісти або відразу після неї. Крім того, ацтеки подарували нам такі слова як: «авокадо», «чилі», «томат», «какао» та «шоколад»; вони знали колесо, проте не використовували його; своїм володарям могли як надавати владу, так і забирати її; вони не продавали своїх рабів без їхньої згоди; усі ацтецькі вояки повинні були вміти складати вірші.

При всій своїй жахаючій жорстокості та інженерних знаннях, імперія ацтеків виявилася колосом на глиняних ногах. Коли з'явилися іспанці, значна кількість індіанців приєдналася до них, для того щоби скинути нарешті, іго ненавистних ацтеків, проте отримали ще більш страшного господаря, а разом ним пригнічення, рабство, катування та хвороби, від яких загинуло набагато більше місцевих мешканців, ніж від жорстокості ацтеків.

Ацтеки були войовничим народом. Пригнічуючи своїх попередників, як економічно, так і політично, ацтеки засвоюють та поглинають їхні культурні досягнення, переймають до свого пантеону їхніх богів, саме тому вагоме місце у ацтекській релігійній культурі посідають звичаї, традиції та релігійні обряди попередніх цивілізацій.

У ацтеків були закони, котрі свідчать про більш витончене та розвинене порівняно із поглядами та мораллю тогочасних європейських суспільств, мислення, проте одночасно з цим вони на постійній основі приносили своїм богам чисельні людські жертви, зрошували храмові вівтарі кров'ю тисяч своїх бранців або навіть побратимів. Ацтекські способи ведення війн були надзвичайно жорстокими та нелюдськими, у той же час їх наукові знання, їхнє ювелірне мистецтво, тонкість скульптури, архітектурні споруди та інше продовжують зачаровувати навіть сучасного глядача.

Ацтеки досить непогано вміли перемагати, нещадно придушувати та підкорювати сусідні народи, проте у війнах із іспанськими конкістадорами вони виявляли надзвичайно приголомшливі приклади героїчної й безкорисливої самопожертви. Чітке пояснення усіх таких суперечливостей, та майже незбагненої іншими народами подвійності можливо варто шукати у їхніх релігійних поглядах, світогляді та традиціях. Оскільки життю будь-якої людини вони фактично жодного значення не надавали адже вважали кожного, включно з власною особистістю, тільки крихітною часткою єдиного великого цілого.

Виділена для висвітлення у дипломній роботі проблематика є **актуальною**, адже вона дозволяє цілком об'єктивно розглянути й охарактеризувати релігійні погляди ацтеків, їх вплив на їхнє повсякденне життя у контексті осмислення особливостей загального історичного тла та духовно-культурного надбання ацтецької цивілізації.

Об'єктом даної дипломної роботи є історія і культура ацтеків. **Предметом** – їх релігійні погляди та вплив релігії на їх життя.

Хронологічні межі роботи охоплюють період XIV – XVI ст. Це період існування ацтецької цивілізації. Від часів початку створення ацтеками своєї держави до часів вторгнення іспанців на чолі з Ернаном Кортесом у 1521 р. і зруйнування ацтецької імперії під час Конкісти.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію центральної та південної Мексики, на котрій проживали ацтеки.

Метою даної дипломної роботи є дослідження релігійних поглядів, звичаїв та обрядів ацтеків та їх впливу на повсякденне життя у цивілізації ацтеків до їхнього завоювання іспанцями на чолі з Ернаном Кортесом. Виходячи із визначеної мети автором роботи поставлено наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати особливості господарського ладу та вплив на нього релігійних поглядів ацтеків;
- 2) дослідити процес становлення культури та відображення у ній релігійних переконань;
- 3) вивчити взаємозв'язок релігії та розвитку наукових знань;
- 4) висвітлити релігійні погляди ацтеків та пов'язані з ними людські жертвоприношення.

Дослідити історію ацтеків дає змогу цілий комплекс **джерел**.

У першу чергу це археологічні матеріали, котрі щоразу поновлюються завдяки постійним археологічним експедиціям, передусім американських та мексиканських. Велика кількість археологічних знахідок, починаючи від храмових пірамід та завершуючи звичайними хижими із солом'яними дахами, можуть стати в пригоді для розуміння того яким же був світ ацтеків. При цьому у археологів існує потреба звертатися і до інших джерел.

Після ацтеків залишилася досить значна кількість писемних джерел. У них доволі повно описано становлення Ацтецької імперії, особливості її розвитку та взаємини із сусідніми державами. Також у цих текстах міститься опис політичної історії значної кількості ацтецьких міст-держав та історії їхніх правлячих еліт.

Отже, незважаючи на масштаби руйнівної активності іспанських конкістадорів і їх послідовників, сучасна наука у своєму розпорядженні має велику кількість різноманітних письмових джерел - документів котрі стосуються історії та різних аспектів життя ацтеків. Передусім це різні «кодекси», до котрих належать вцілілі давньоіндіанські рукописи передусім це: "Кодекс Борджіа", "Пінтура де Мехіко", "Кодекс Кінацина", "Кодекс Тлоцина", "Реєстр данини", "Кодекс Обена", "Кодекс Шолотля", "Стрічка мандр" ("Кодекс Ботуріні" чи "Кодекс Сігуенси") та інші. Крім того важливими джерелами вважаються і зібрані після конкісти по гарячих слідах розповіді самих ацтеків про їхнє минуле: кодекси Мендоси, Фехервари-Мейєра, Бурбонський, Теллеріано-Ременсіс, Ріюський, Флорентійський ("Атлас Саагуна") та інші. Крім того до важливих джерел належить і інформація, зафіксована на папері католицькими місіонерами Хуаном де Торкемадою та Бернардино де Саагуном та їхніми послідовниками і учнями: Антоніо Валеріано із Аскапоцалько, Кристобалем де Кастильйо, Мартіном Хакобітом із Тлалтелолько, Алонсо Бегерано і Педро де Сан Буенавентурою із Куаутітлана та ін. [64, с. 117].

У подібних кодексах фіксувалися різноманітні відомості: ритуал, генеалогія та хронологія (ацт. *xiuhtonalamatl*), розміри землеволодінь, земельні кадастри, плани поселень й міст тощо. Через це подібного роду документи зазвичай поділяють на генеалогічні, історичні, топографічні, міфологічні, календарно-астрологічні (передусім різні «книги днів» ацт. *tonalamatl*, що їх використовували оракули), також документи соціально-

економічного змісту (особливо важливими є списки, реєстри, котрі фіксували виплати данини) [10, с. 5].

До другої важливої групи писемних джерел щодо ацтецького минулого є так звані «історії», котрі створювалися самими індіанцями (переважно, родовитого, знатного походження навіть царської крові), написані ними їх рідною мовою науатль (проте інколи іспанською мовою), а після Конкісти написані вже латиницею. До цієї групи джерел відносяться анонімні «Хроніка із Тлалтелолько», «Історія тольтеків-чічімеків або літопис із Куаутінчана», "Хроніка Мешикайотля", «Хроніка Куаутітлану», «Легенда про Сонця», «Хроніка із Сан-Грегоріо Акапулько», «Хроніка мексиканка» (або «Мексиканська хроніка») Ернандо Альварадо Тесосомока котрий приходився внуком сумнозвісному володарю Мотекусومی II, «Текпанецькі аннали» нащадка текпанецьких володарів (що походить із міста Аскапоцалько) Домінго Франсиско де Сан Антон Муњйон Чімальпаїн Куаутлеуаніцина, «Різноманітні оригінальні історії царств Кулуакан, Мешико і інших провінцій», «Історія чічімеків» дон Фернандо Альви де Іштлільшочитля, «Історія міста та республіки Тлашкала», що був нащадком тлашкаланських правителів Дієго Муњйос Кабарго і ін. [64. с. 118].

До третього типу джерел знань щодо ацтецького минулого є напрочуд чудові й різноманітні пам'ятки з класичної ацтецької художньої літератури: казки, міфи, пісні, епос, поезія, епос тощо [4, с. 398].

Доволі інформативними і цікавими джерелами відомостей про історію ацтеків про завоювання та знищення мезоамериканських цивілізацій являються розповіді самих конкістадорів. У них відбилися не тільки бурхливий й насичений на події період конкісти, а і далеке індіанське минуле населення Доколумбової Америки. З-поміж цієї групи джерел дуже цінними є звіти і записки самого Ернана Кортеса, а також найближчих його послідовників. Серед цих послідовників варто виділити

Педро де Альварадо та Е. Гусмана. Цінним джерелом є і спогади про «Справжнє завоювання Нової Іспанії» одного із воїнів Ернана Кортеса - Берналя Діаса дель Кастильйо. Згадана хроніка містить у собі опис самої персони ацтекського правителя, опис ремесла та торгівлі у ацтеків, також опис певних епізодів про підкорення іспанцями ацтекської держави. Берналь Діас дель Кастильйо входив до складу іспанських конкістадорів, що прийшли на територію Мексики. Відповідно він був очевидцем тих подій, саме тому його записи є надзвичайно цінними для дослідження не лише іспанського завоювання, а також для вивчення духовної та матеріальної культури ацтеків, їх релігії та побуту, соціальних та економічних відносин всередині самої ацтекської держави та за її межами [2, с. 237].

До цікавих та інформативних джерел можна віднести бюрократичну звітну документацію колоніальної адміністрації Мексики вже після її захоплення іспанцями.

До цієї групи джерел можна також віднести і документи різноманітних католицьких місіонерів, серед усієї цієї групи особливою повагою та співчуттям до сумної та трагічної долі корінних індіанців виділявся Бартоломе де Лас Касаса з його роботою «Історія Індій» [1]. Значна кількість цінної інформації про ацтеків розміщено у згаданій хроніці Бартоломе да Лас Касаса «Історія Індій», проте всеж більша частина цієї книги присвячена саме іспанському завоюванню Латинської Америки та тим звірствам які іспанці чинили там. Бартоломе де Лас Касаса виступає палким прихильником індіанців та противником іспанців [5, с. 470].

Одним із найважливіших джерел інформації про історію мезоамериканських цивілізацій загалом, та про цивілізацію ацтеків зокрема, є роботи власне іспанських хроністів, що були присвячені не тільки виключно Конкісті, але і декотрим аспектам доколумбової історії

цього регіону в цілому. Серед цієї групи праць варто виділити наступні: «Історія індіанців Нової Іспанії» Торібіо де Паредеса де Бенавенте, «Звичаї Нової Іспанії» Андреаса де Ольмоса, «Індіанська духовна історія» Херонімо де Мендієти, «Історія індіанців Нової Іспанії» Дієго де Дурана, «Загальна та природна історія Індій» Гонсало Фернандеса де Овьєдо-і-Вальдеса. Найбільшої уваги заслуговує праця «Загальна історія речей Нової Іспанії», що була написана монахом Бернардіно де Саагуном приблизно у період між сороковими та сімдесятими роками XVI ст. Флорентійським кодексом називають науковий варіант цієї праці. Всі ці роботи були написані у переважній більшості католицькими монахами. Ці роботи містять в собі значну кількість цінної інформації яка стосується історії, релігії й культури індіанських народів. Але потрібно зазначити, що всеж ці всі роботи несуть на собі певний відбиток іспано-християнського бачення зазначеної проблеми [38, с. 8].

Говорячи про тематичну **історіографію**, варто відзначити, що питаннями історії ацтецької цивілізації займалися значна кількість американських, європейських та інших дослідників. Серед всіх цих авторів передусім потрібно виділити роботи У. Брэйя [19], М. Галича [22], М. Стінгла [66 -67], Дж Сустель [69], В.Є. Баглая [17-18], Д. Соді [65], Д. Дрю та Д.Клер [29], Р.В. Кінжалова [32-35], В.І. Гуляєва [23-26], Єршової Г.Г. [30]. На окрему увагу заслуговує україномовна робота В.А. Рубеля [64].

У праці В.І. Гуляєва «Найдавніші цивілізації Мезоамерики» [24] зроблено спробу узагальнити наявний археологічний матеріал щодо давніх культур Мексики, Сальвадору, Гватемали та Гондурасу. У книзі автор розкриває як саме на базі більш ранніх культур первісних мисливців почали виникати найдавніші цивілізації Мезоамерики, прослідковано їх розвиток, вплив релігійних поглядів на повсякденне життя .

У іншій книзі В.І. Гуляєва „По слідах конкістадорів” [26] на основі аналізу всіх доступних автору джерел, як індіанського, так і іспанського походження, з'ясовано причини швидкої загибелі найбільш розвинутих цивілізацій під ударами конкістадорів .

Гватемальський та кубинський письменник Мануель Галич у своїй книзі «Історія доколумбових цивілізацій» [22] розповідає про давню історію корінних народів всієї Америки: від Аляски до Вогняної Землі. Автор намагається охопити всі боки життя: історію, політику, культуру, звичаї та релігійні ритуали давніх народів які населяли Америку. Багато уваги приділяє автор ацтекам, значна кількість описаних у роботі звичаїв є досить оригінальними та самотніми.

Культурі різних народів Мезоамерики, зокрема і ацтеків присвячена робота Р.В. Кинжалова „Орел, кецаль та хрест” [34]. У своїй роботі автор на основі епосу, історичних хронік, лірики та драми, з широким використанням уривки із них описує особливості культур давніх народів Мезоамерики .

У науково-художньому нарисі „ Падіння Теночтітлана” Р. Кинжалова і А. Белова А. охоплено різні галузі життя ацтеків [33]. Тут розкривається історія відкриття і завоювання Мексики іспанськими конкістадорами, подаються основні факти з історії ацтеків, значна увага автора звертається на вагомі досягнення їхньої своєрідної культури, наголос робиться на вплив релігії на усі галузі життя. Робота дає чітке уявлення про поступовий розвиток ацтецького суспільства починаючи від його зародження та завершуючи знищенням його іспанцями.

Книга Дж. Вайланта «Історія ацтеків» [20] не дивлячись на те, що була написана давно, досі не втратила свою актуальність, оскільки основана на вивченні значної кількості археологічних та писемних джерел. У роботі міститься значна кількість світлин та малюнків різних предметів

із історії та культури ацтеків. Саме в цьому великому фактичному матеріалі і полягає цінність роботи.

Дослідженню доколумбових цивілізацій Мезоамерики присвячено дослідження Д. Соді „Великі культури Мезоамерики” [65]. Автор узагальнив дослідження вчених та подав систематичний виклад розвитку цивілізації у Мезоамериці. Автор дослідження відзначає, що аборигенам Америки вдалося створили високу цивілізацію.

У дослідженні „Народи Америки” [45] використаному у даній роботі, висвітлено процеси колонізації Центральної та Південної Америки. Окремі глави були присвячені характеристиці релігії, культури, побуту, повсякденного життя індіанських народів.

У. Брей у своїй книзі «Ацтеки» [19] подає опис всіх етапів розвитку цього народу, від зародження і до падіння їх цивілізації. Він детально розглядає їх повсякденне життя, військову справу, мистецтво та релігію.

Під час написання даного дослідження нами було використано і ряд наукових статей. Так, дослідженню особливостей культури ацтеків присвячена стаття В.Е. Благоя „Стародавні ацтеки: історія та культура” [17, с. 16-23]. У даній статті мова йде про історію і розвиток культури ацтеків. Тут досліджено походження ацтеків, їхній суспільний лад, також розглядається землеробство, ремесло, торговельний обмін, особливості архітектури і скульптури, наукові знання, а також релігію та ін.

Відносно історіографії кола питань, що були присвячені вивченню окресленої нами проблематики, то варто зазначити те, що у науковому сенсі всі вони висвітлені наразі доволі уривчасто й фрагментарно. На сьогодні у науковій літературі поки що відсутні спеціальні дослідження котрі би були присвячені комплексному розгляду релігійної системи ацтеків та її впливу на повсякденне життя.

РОДІЛ 1

Вплив релігії на господарський розвиток

За своїм походженням ацтеки походили із північно-західних областей американського континенту. Вони входили до останньої хвилі індіанських переселенців, котрі переселилися до долини Мехіко [34, с. 18]. На час їхнього переселення соціально-економічний розвиток їх був досить невисоким. На час переселення ацтеки були на стадії сезонних землеробів і мандруючих мисливців. У період, коли ацтеки тільки потрапили до долини Мехіко, вони тривалий час були підкореними правителями сусідніх Аскапоцалько й Кулуакана, тому їм доводилося досить часто змінювати своє місце перебування. Це тривало до 1325 р., оскільки саме цей рік вважається роком заснування Теночтітлана. Ацтеки заснували своє поселення - Теночтітлан на болотистому островку у західній частині солоного центральномексиканського озера Тескоко [33, с. 135]. Теночтітлан мав досить таки вигідне положення. Острівне положення міста Теночтітлан огорожувало його від нападів войовничих сусідів. Перед тим, як ацтеки змогли осісти на болотистому острові, посеред озера Тескоко, повинно було здійснитися пророцтво згідно якого бог Уїцилопочтлі наказав ацтекам шукати орла, котрий сидить на на вершині кактуса та їсть спійману ним змію [65, с. 195].

Спочатку соціальний устрій у ацтеків був таким як і у багатьох інших тогочасних індіанських народів Південної Америки. Так, група сімей у них складала рід, а рід цей об'єднався спільністю походження, тобто всі члени роду цього мали єдиного спільного предка. Очолював кожен рід старійшина, він керував життям усіх своїх співродичів. 20 ацтецьких родів об'єднувалися у чотири фратрії, а чотири фратрії утворювали плем'я. Кожен із двадцяти родів був цілком незалежним у всіх своїх справах.

На чолі ацтецького племені стояли два вожді. Один з вождів керував військовими і зовнішніми діями, у той час як інший керував внутрішніми справами у племені, а також релігійними обрядами. Обидва ці вожді обиралися радою із числа її членів. вони несли відповідальними перед радою. Рада мала право у будь-який момент замінити одного чи іншого вождя, чи навіть їх обох, а на їхнє місце призначити інших [68, с. 75].

Вже наприкінці XIV ст. уся влада у долині Мехіко перебувала у руках племені текпанеків, їх центром було Аскапоцалько. Проте у 1427 р. ацтеками було організовано „Троїсту лігу” це був союз трьох міст – держав Теночтітлана, Такуби, Тескоко і Тланопана [27, с. 464]. Проте, відпочатку згадане політичне об’єднання було лише союзом трьох ще слабких племен проти одного племені сильного. Кожне із племен котрі були членами “Троїстої ліги” володіло рівними правами, а спільні дії цих племен вирішувалися радою всіх трьох вождів.

Виходячи із тих розмірів військових сил котрі могли були виставлені кожним членом союзу проти спільного ворога - текпанеків, було встановлено те, що уся здобич яка буде отримуватись, має бути поділена на п’ять абсолютно рівних частин. Згідно заключеному договору, ацтеки з тескоканцями повинні були отримувати по дві рівні частини здобичі, а тлакопанці мали отримувати одну таку частину [11, с. 16].

Проте, після того як Аскапоцалько було розгромлене, умови цього договору почали досить швидко змінюватися. Невдовзі Троїстий союз почав бути наймогутнішою силою усієї долини Мехіко. Ацтеки після перемоги отримали у своє володіння велику область, що знаходилась на березі озера Тескоко, цим вони отримали дуже міцну базу для майбутніх своїх наступальних дій.

Нові землі, що були захоплені після розгрому текпанеків, поділили між найвидатнішими з воїнів, а переможених текпанеків перетворили на рабів.

Через усі ці події у середині ацтецького племені почав утворюватися великий прошарок заможних і знатних людей котрі все більше прагнули нових захоплень метою яких було ще більше особисте збагачення.

До періоду правління верховного вождя Іукоатля, що став до влади у 1428 р., процес перетворення племені ацтеків у примітивне класове суспільство вже зайшов далеко. Вождь Іукоатль розпочинає війну із своїми південними сусідами шочімільками і чалками проте йому вдалося добитися того, що вони всеж визнали верховну владу ацтеків. Приплив нових багатств котрі почали надходити до Теночтітлану у результаті цієї війни, дозволив значно розширити місто. У Теночтітлані почали будувати великі нові будинки, що будувалися для багатих воїнів, також почали будувати числені храми й дамби котрі по'єднували острів з материком [45, с. 77].

Коли у 1440 р. правитель Іукоатль помер, новим ацтецьким правителем став його син Монтесума. Він вів постійні війни, йому вдалося ще більше розширити сферу панування ацтеків й Теночтітлану [11, с. 17]. У період правління Монтесуми ацтекським військам вдалося вийти за межі мексиканської долини, вони переправлялися на схід через гори та здійснювали набіги на Пуебло й Веракрус. Крім того на півдні ними було підкорено багато поселень у Гедуеро й Морелосі.

Місто Теночтітлан – столиця продовжував збільшуватися й розширюватися. Володар Монтесума сбудував у столиці довгий акведук, протяжністю від джерел у Чапультепечі, місця у якому раніше жили ацтеки, через дамби до центра Теночтітлана. З метою захисту від повеней, котрі ставалися у зимови й період все місто було оточене спеціальним насипом [33, с. 137].

У 1451-1456 роках уся долина Мехіко була піддана сильному стихійному лиху [65, с. 192]. Сильні морози та буревії у ці роки майже повністю знищували врожай. Це стало причиною голоду, а голод ще

більше поглибив соціальні протиріччя у ацтекському суспільстві. Бідні люди котрі не мали запасів, повинні були йти у залежність до заможних ацтеків. Так, тільки за один мішок маїсу вони могли віддати себе й/або членів своїх сімей до боргового рабства.

Володар Амаекатль - син Монтесуми, прийшовши до влади у 1469 році. значно розширив межі панування ацтецької столиці над іншими містами [45, с. 78]. У період правління Амаекатля ацтеки підкорили сусіднє місто Тлателолько. А на південному напрямку вони дійшли до племені Техуантепеків і сапотеків Охани. Ацтеки намагалися розповсюдити свої завоювання і у західному напрямку, володар особисто керував походом на Тарасків, - племені яке проживало на території сучасного штату Мічоакан. Але тут ацтеків розгромили, після цього вони вже більше ніколи не здійснювали спроб завоювати цю область [45, с.78].

Після панування Амаекатля, правителями Теночтітлану стали його молодші брати Ахуїцатль і Тісок. Вони так само як і їх попередники продовжували загарбницьку політику. У період їхнього правління межі ацтекської держави сильно розширилися. Тепер вони простяглися від області хуастеків на півночі, і на південному сході до кордонів Гватемали [65, с. 192]. Походи ацтецьких військ завжди завершувалися перемогами та захопленням нових рабів. Однак володар Ахуїцатль здійснював свої військові походи також і з іншою метою. Йому постійно необхідно було у підкорених ацтеками областях придушувати чисельні повстання. У період правління Ахуїцатля було вже завершено будівництво великого храму В Теночтітлані, а у 1503 р. надзвичайно сильна повінь нанесла місту значних руйнувань [26, с. 39].

Коли правитель Ахуїцатль помер, владу до своїх рук взяв його племінник Монтесума II. Монтесума II провів зовсім невдалу війну з тласканцями. Варто відзначити, що його основною проблемою стали не загарбницькі походи, йому необхідно було утримувати у покорі завойовані

ацтекам народи. У 1516 р. помер правитель Тескоко, тоді Монтесума II призначив його наступника сам, оскільки не бажав визнавати того кандидата, що його висунула рада тескоканців. Ці дії викликали повстання тескоканців, внаслідок цього повстання союз трьох розпався.

Ацтекське суспільство очолювали два правителі, перший називався тлакатекухтлі, який спочатку виконував функції військового вождя й жерця. Обов'язки іншого правителя, що називався сіхуакоатля, наразі повністю з'ясувати не вдалося, проте відомо, що він відав внутрішніми справами. Відомим є той факт, що саме він відповідав за збір і розподіл данини, що надходила від підкорених ацтеками народів, також до його обов'язків входило слідкувати за порядком в Теночтітлані і дотриманням ацтеками всіх релігійних обрядів і законів та [11, с. 17].

Поряд з двома правителями, у ацтеків існувала і племінна рада. Спочатку племінна рада складалася із представників кожного з ацтецьких родів, їх було не менше 20 чоловік (цифра ця була пов'язана з кількості ацтецьких родів). Ця рада називалися тлатоані. Згодом племінну раду почали скликати тільки у особливих випадках, а число членів племінної ради скоротилося з двадцяти до чотирьох чоловік.

Верховний правитель ацтеків - тлакатекухтлі формально обирався радою, проте вона (рада) складалася із родичів правителя. Внаслідок цього невдовзі влада тлакатекухтлі почала бути спадковою, вона не виходила за межі однієї родини,.

У той час, як іспанські конкістадори завоювали Мексику, основою ацтекського суспільства були вже не родові групи - кальпуллі, а окремі поселення, населення яких належало вже інколи до різних родів [24, с. 132]. Кожне із цих поселень мало у своїй власності землю. У тих випадках, якщо поселення було дуже великим, складалося із різних родів, тоді землю, що належала цьому поселенню, ділили між окремими родами [24, с. 138].

Більшу частину цієї землі не обробляли, її лишали для різних потреб усього роду, також з цього фонду виділяли земельні наділи для нових сімей. На загальній землі, усі члени даного роду (кальпуллі) могли полювати, збирати траву, ловити рибу та рубати дрова і тому подібне. Кожна сім'я, що входила до кальпуллі, отримувала від свого кальпуллі окрему земельну ділянку [5, с. 138].

Усі ці ділянки передавалися у спадок - від батька до старшого сина, а не перерозподілялися кожен рік. Варто відзначити, що це було не право власності, а тільки право спадкового володіння. А ось щодо молодших синів, то під час вступу у шлюб, вони отримували земельні наділи із земельного фонду общини. Жодні окремі наділи, чи земля, що належала роду в цілому, ні в якому разі не могли бути проданими або зданими у оренду конкретним особам. Роди, якщо землі на всіх не вистачало, могли орендувати землю у сусідніх кальпуллі [5, с. 138].

Розміри ділянок котрі знаходилися у спадковому володінні окремих сімей, були зовсім різними та визначалися у залежності від загальної площі землі яка була у розпорядженні кальпуллі та числа сімей, між котрими ця площа повинна була бути розділена. У середньому ж площа таких наділів дорівнювала приблизно двом-трьом гектарам.

Земельні володіння кожної кальпуллі, сіл та ділянки окремих сімей були суворо розмежовані. Будь-які порушення меж земельних ділянок каралося смертю.

Якщо родові члени кальпуллі які називалися масехуаль, не обробляли свого наділу протягом трьох років без поважної на те причини, їхній наділ забирали, а винних виключали із числа членів кальпуллі.

Крім своїх ділянок масехуаль зобов'язувалися обробляти також спеціальні ділянки – платокатлаллі. Ці ділянки були, виділені для утримання місцевих вождів, та ділянки призначені для сплати данини або податків правителям, для ведення війни, для утримання жерців тощо. Усі

землеробські роботи на цих ділянках землі проводилися спільно усіма членами певної кальпуллі під керівництвом сільських старост.

Як видно з вищенаведених фактів, основною формою землеволодіння у ацтеків була общинна форма. Разом з тим, поряд із нею також існували і зародки приватної власності на землю, вони виявлялися у вигляді особливих ділянок, які виділяли для найкращих воїнів із земель, що були захоплені ацтеками. Наділи такі обробляли підкореними й успадковувалися вони синами воїнів. Подібні ділянки виділялися ацтецьким правителям для особистого користування [13, с. 86].

Доволі часті військові експедиції ацтеків, посприяли розвиткові приватної власності й пов'язаному з цим соціальному розшаруванню. Під час військових експедицій ацтеками захоплювалася значна кількість військовополонених [27, с. 464].

Всіх своїх військовополонених ацтеки приносили у жертву своїм богам. Проте з часом, в процесі зростання й розвитку виробничих сил, коли поступово виділяється у окремий прошарок знать та жрецтво, у ацтеків з'явилася можливість використання праці рабів. Так у ацтеків почали з'являтися майстри у різних галузях. Заможні особи талановитих військовополонених почали викупувати. З часом праця рабів починає бути економічно вигідною, відповідно рабство поступово набуває усе більших розмірів. Крім того починають з'являтися і боргові раби - їх походження вже було не із військовополонених, а із числа співплемінників, також рабом можна було стати і за деякі види злочинів [45, с.84]. Отже, у ацтеків до XVI ст. вже широко починає розвивалася торгівля рабами. Про розвиток работоргівлі у середовищі ацтеків пише у своїй роботі хроніст Берналь Діас [2, с. 110].

Внаслідок цього ацтецьке звичаєве право намагалося проводити чітку межу між рабами і вільними людьми. Доприкладу, якщо було вбито раба, тоді потерпілою особою вважався саме власник цього раба, і вбивця

раба змушений був відшкодувати власнику вбитого раба збиток, часто вбивця раба сам ставав рабом власника вбитого ним раба [12, с. 170]. Також про розповсюдження рабства у тогочасному середовищі ацтеків, вказує і існування спеціального закону. Цей закон захищав вільних людей від незаконного перетворення їх на рабів.

Значна кількість ацтецьких військових походів давала іще одне суттєве джерело прибутку. Усі підкорені ацтеками племена завжди обкладалися даниною, данина ця була надзвичайно різноманітною, з цією метою укладалися спеціальні списки. Як правило до складу данини входили: різні породи дерева, пір'я птахів та різні вироби із них, шкіри різноманітних тварин, какао боби, маїс, перець, очеретяні трубочки, мед, бавовник, боби, каучук, бірюза, смарагди й інші напівдорогоцінні і дорогоцінні камені, тканини, морські раковини, мідні мечі, сокири, та щити та інш. [68, с. 76].

Серед всіх підкорених ацтеками племен зберігалася та соціальна організація, яка була в них до підкорення, а для контролю за збором данини призначалися постійні ацтецькі посадові особи. Із общинних земель, що колись належали общинам підкорених народів виділялися спеціальні ділянки землі, зібраний із цих ділянок врожай йшов на сплату данини для ацтеків. З метою того, щоби тримати у покорі підкорені народи та для того щоби вони регулярно сплачували ацтекам данину, ацтеки залишали у підкорених ними країнах невеликі ацтецькі військові загони [65, с.193].

Із усієї маси ацтецького населення їхні закони виділяли правителів й людей знатних.

Розвиток работоргівлі значно посилив майнову нерівність у середині ацтецького суспільства. Крім того, поступово посилювалася і влада тлататекухті - правителя Теночтітлана. Поступово усі прибутки які йшли

правителю і ацтецькій знаті значно збільшилися в першу чергу за рахунок данини, що йшла від підкорених ацтеками племен [23, с.83].

Щоб утримувати правителя й інших посадових осіб у державі виділялися певні земельні ділянки, ці ділянки повинні були оброблятися усіма членами певної кальпуллі спільно. Поступово усі прибутки які йшли правителю і ацтецькій знаті значно збільшилися в першу чергу за рахунок данини, що йшла від підкорених ацтеками племен [23, с.83]. Згадані земельні ділянки оброблялися тими людьми, що не мали своєї власної землі, людей цих називали маєтами. Маєти отримували земельні ділянки виключно для обробітку, за це вони змушені були обробляти ділянки власника цієї землі або ж віддавати певну частину свого врожаю. Маєти не мали права залишати ту землю котру вони обробляли, втім, від того податку, котрий сплачували усі інші члени кальпуллі вони звільнялися [13, с. 88].

Щодо тиз земель, котрі були у особистому користуванні правителів, то вони передавалися у спадок разом із тими маєтами, що їх обробляють. Втім, ацтецькі володарі мали право поділити ці землі між своїми спадкоємцями.

У звичаєвому праві ацтеків знайшло своє відображення те соціальне розташування яке мало місце серед вільних людей. Абсолютно всі ацтецькі закони виділяли із загальної маси населення правителів та наближених до них. У ацтецькому звичаєвому праві можна прослідкувати явні характерні риси правових відносин притаманних ранньокласовому суспільству -, безправне становище рабів, привілеї правителя та знаті тощо [33, с. 148].

Землеробство стало основою всієї економіки тогочасної ацтекської держави. Дерев'яна, загострена із одного кінця палиця була основним знаряддям землеробства. Ця палиця називалася коа. Такі палиці, що на одному гострому кінці були дещо розширені, були дуже схожі на сучасні

лопати. Ці палиці використовували переважно під час розпушування ґрунтів, а також при сівбі. З допомогою коа робили невеликі ямки, у них згодом кидали зерно. У землеробстві ацтеки дуже широко використовували штучне зрошування. Також використовували вони для ґрунтів і різноманітні види добрив [45, с. 78].

Надзвичайно цікавою та своєрідною особливістю ацтекської держави були плавучі городи, їх називали чинампи. Такі плавучі городи переважно споруджувалися на озерах Чалко і Шочімілько. Чинампи робили наступним чином: на великі, проте легкі плоти, що їх виготовляли із плетеного очерету і дерев'яних рейок, клали родючий мул котрий добували на дні озера. До цього мулу домішували невелику кількість землі. У цій доволі родючій суміші, що завжди була вологою внаслідок зіткнення із водою, висаджували рослини. Такі рослини, висаджені на чинампах, розвивалися дуже швидко й буйно. По декілька чинамп скріплювали разом та прив'язували до спеціальних паль, що були заздалегідь вбиті у дно озера для цього [33, с. 69].

Крім того, чинампами ще називали невеликі за розміром штучні островки розташовані на болотистих берегах озера. Саме місто Теночтітлан було також розташоване на невеликому островку, тому, природно не мало достатньої кількості землі. Це стало присиною того, що місто оточувала така значна кількість численних плавучих городів. На чинампах вирощували в основному різноманітну городину, крім того, популярним на чинампах було і розведення різних квітів. Взагалі ацтеки дуже захоплювалися вирощуванням різних сортів квітів. Це доводить і той факт, що назва лагуни Шочімілко, у якій було безліч чинамп, означає у перекладі квіткові сади [55, с. 21].

Головною із сільськогосподарських культур у ацтеків незмінно був маїс. Крім кукурудзи, вагому роль також відігравали такі культури як гарбузи, перець, квасоля, томати і кабачки. Неабияке місце у господарстві

ацтеків також займали агава і бавовни. Агава є багаторічною рослиною з досить коротким стеблом, досить колючою верхівкою і м'ясистим зубчастим листям. Ця рослина являється стійкою як до заморозків, так і до посухи, крім того вона здатна жити практично у будь-якому ґрунті. Із волокон цієї рослини ацтеки виготовляли безліч речей, це були циновки, нитки та шнурки, взуття й навіть найпростіший одяг. А коли будували житла, листя агави слугувало покрівлею для дахів, стовбури цієї рослини використовували у якості балок, крім того використовували особливості листя агави - із цього листя виготовляли зливи на терасах, також ацтеки використовували і висушене листя, воно йшло на паливо. Голки і цвяхи ацтеки робили із шипів агави. Також агаву використовували і у харчуванні, так із листя агави отримували сік, ацтеки називали його «сік землі». Із цього соку ацтеки отримували цукор, варили мед, а із осаду рідини вони видобували оцет. Крім того соком агави ацтеки лікували різноманітні виразки та рани. Готували із соку агави також і досить легкий алкогольний напій – октлі. Варто зазначити, що вживання октлі у ацтеків суворо регламентувалося. Давали октлі тільки тим людям котрі виконували важку роботу, хворим людям і старим. Також цей напій пили на весіллях і інших святах, проте особам котрим ще не виповнилося тридцять років, дозволяли пити тільки по дві чашки октлі. Справа в тому, що з'являтися на людях на підпитку вважалося для ацтеків соромно та ганебно. Якщо серед ацтеків з'являвся п'яниця, тоді такого п'яницю публічно стригли на ринку. [33, с. 150].

Какао було надзвичайно важливою рослинною культурою у ацтекському господарстві. Вирощення какао набуло широких масштабів серед ацтеків. Какао до ацтеків надходило переважно із південних районів як у вигляді данини, так само і через торговельний обмін. Із зерен какао бобів ацтеки готували напій під назвою чоколатль. Цей особливий напій відрізнявся поживністю, він був надзвичайно дорогим, саме тому його

вживали переважно тільки заможні люди, проте його також давали пити хворим людям і учасникам тривалих переходів [11, с. 18].

Ацтеки також вирощували інші і рослини. Чія – це рослина із її зерен видобували олію, також із чії готували прохолоджувальний напій. Ялес – це рослина із їстівними крахмалистими бульбами. Камоте – це рослина із родини березових, вживали в їжу корінь цієї рослини [11, с. 18].

У ацтеків були цілі плантації напального кактусу. На цих плантаціях вони розводили комаху кошеніль. Це була маленька комаха, котра давала чудовий барвник для тканин темно малинового кольору.

Домашніх тварин у ацтеків не було, виключенням були лише собаки. Собак розводили переважно заради м'яса, це м'ясо вважалося у ацтеків ласощами. Із домашніх птахів ацтеки розводили перепелів, гусей, індиків і качок. Також досить широко поширеним було у ацтеків бджільництво. Надзвичайно важливим джерелом білкової - м'ясної їжі було для ацтеків полювання. При полюванні ацтеки використовували лук та стріли, ставили різноманітні пастки. Ацтекам були відомі видувні трубки, із котрих вони кидали глиняні кульки. Ацтеки вміли за допомогою самих найпростіших пристосувань метати списи, [33, с. 135]. Було у ацтеків і рибальство. Так, люди, що проживали на берегах озер часто займалися і рибальством.

Як правило, у кожній ацтецькій сім'ї виготовляли самі усе необхідне, як тканину, так і глиняний посуд та інше. Проте, із поступовим розвитком та виділенням обмінної торгівлі, із середовища ацтецьких землеробів поступово починають виділятися найбільш талановиті і вмілі майстри – ремісники. Такі люди почали виробляти свої вироби що призначалися спеціально для обміну. Варто визначити, що заняття ремеслом взагалі не звільняло ремісників від обов'язку постійно обробляти виділені їм общиною земельні ділянки. Досить часто вони для обробітку своїх земельних ділянок починають наймати когось із членів своєї общини [45, с. 79].

У ацтеків головні знаряддя праці були кам'яними чи дерев'яними, у деяких випадках їх робили із каменю, халцедону й обсидіану. Ножі виготовляли наступним чином: один його кінець встромляли у ще не висушений шматочок каучуку, коли він висихав то ставав рукояткою ножа. Різноманітні наконечники стріл, дротики, скрибачки, списи і т.п. виробляли із обсидіану [45, с.79].

Сокири робили із різноманітних порід каменю, їх як правило досить ретельно полірували. По краях дерев'яних мечів вставляли гострі, довгі та тонкі пластинки обсидіану. Про ацтекські мечі писав Берналь Діас - один із учасників іспанського завоювання наступне: що мечі ці були надзвичайно гострими, і сильні воїни могли перерізати цим мечем супротивника [33, с. 135].

Досить широко у ацтеків було розповсюджено гончарне виробництво. Гончарні вироби у ацтеків були надзвичайно різноманітними. Траплялося, що окремі поселення могли виготовляти своєрідні, відмінні від інших форми глиняного посуду котрі різнилися за формою й обробкою. Ацтеки виготовляли посуд, різні посудини у формі людей і звірів, похоронні урни та поліхромну кераміку.

Надзвичайного розповсюдження у ацтеків набуло також і ткацтво. Ткацтвом займалися виключно жінки. Нитки виготовляли із волокон агави чи бавовника. Виготовляючи тканину, майстрині інколи додавали до ниток пух кролика чи пір'я птахів. Проте, робота із пташиним пір'ям іноді перетворювалася і на самостійне ремесло. Адже вироблення різноманітних прикрас, а також військових емблем вимагало від майстра специфічних навичок. Так, із пір'я інколи утворювали досить складні узори, а іноді з пір'я утворювали навіть зображення тварин або ж богів. Переважно для таких робіт використовували пір'я таких птахів як: качок, калібрі, папуг, кецаля та рожевої чаплі [24, с. 131].

Для того щоби зафарбувати тканину або розфарбовати певне зображення на різних поверхнях ацтеки використовували різноманітні мінеральні й рослинні фарби [45, с. 80].

Також у ацтеків надзвичайно важливим видом ремесла було виробництво паперу, його називали аматль. Назва ця походить від давньоіндіанської назви однієї із різновидностей фікуса. Саме з його листя і виготовляли папір. Також його виробляли і із листя агави. М'якуши згаданих рослин розплющували й розгладжували при допомозі дуже гладкого каменю, а пізніше їх висушували під сонцем. У тих випадках, якщо була необхідність паперових стрічок, тоді папір склеювали спеціальною сумішшю. Папір ацтеки широко використовували і у ритуальних цілях, і у буденному світському житті. Також із паперу виготовляли різні церемоніальні прикраси, так само папір використовувався і у якості матеріалу на котрому писали. Різноманітні пам'ятки традиційного ацтекського письма це доволі вузькі стрічки паперу. Їх довжина доходила до кількох метрів, вони були складені у вигляді ширми [11, с. 19].

Надзвичайно важливе місце у ацтецькому ремісничому виробництві посідало виробництво різноманітної зброї. Обсидіан і кістку використовували як правило у якості колючого чи ріжучого матеріалу. У багаточисельному арсеналі ацтецької наступальної зброї виділялися різні за довжиною луки, списи та палиці [59, с. 21].

У своєму ремісничому виробництві ацтеки досить широко використовували різні метали такі як мідь, олово, свинець і срібло з золотом, і також вони використовували різні сплави із цих металів. Варто відзначити, що срібло ацтеки цінували значно більше ніж вони цінували золото. Із цих металів (золота і срібла) вони виготовляли здебільшого різні прикраси, а також ритуального призначення посуд, а із міді вони виготовляли наконечники списів та стріл, сокири, тесла, голки, мотики,

кирки, різці, різні палиці, а також прикраси для своїх шоломів і щитів [33, с. 152].

Також ацтеки вміли обробляти твердий камінь та вулканічне скло. Їх Ацтецькі ювелірні вироби приводять у захват застосованими по відношенню до них технологією та тонкістю роботи. Напевно всі чули про загальновідомий кришталевий череп, котрий було виготовлено із цілісного шматка кристалу, наразі він є експонатом у Британському музеї. Цей надзвичайний шедевр є справою рук ацтецьких майстрів.

У великих ацтецьких містах міські ринки як правило збирали велику кількість як покупців, так і торговців,. У найбільших ацтецьких центрах торгівля як правило проходила щоденно, а у менших місцях, регулярно призначалися спеціальні ринкові дні, задля того, аби не зашкодити торгівлі одного одному.

Найбільш розповсюдженим видом товару у ацтеків були зерна какао бобів. Ці зерна який виконували у ацтеків роль своєрідних грошей. Таке високе становище какао може пояснюватися дуже високою вартістю какао, а також зручністю зберігання й рахування какао бобів [11, с. 20]. Крім какао бобів у якості грошей у ацтеків також виступали і специфічні вироби, це могли бути мідні дзвіночки й особливо предмети із міді Т-подібної форми.

Житлом для переважної більшості ацтеків слугувала хижа із очерету, її обмашували глиною та вкривали соломою й листям агави. Для більш заможних людей будинки будувалися із висушеної під сонцем цегли й каменю. Ці будинки нерідко були двоповерхові. Як правило, будинки знаті були споруджені на невеликих земельних ділянках. Плоскі земляні дахи ацтецьких будинків переважно підтримувалися з допомогою дерев'яних стовпів, а стіни у кімнатах завішували різними тканинами. Невеличкий внутрішній дворик досить часто знаходився у будинку. На зовнішніх стінах ацтецьких будинків не було вікон, вони як правило покривалися

вапном, та фарбувалися червоною фарбою. Усі ацтецькі будинки були зовсім невеликими, у кожному з цих будинків як правило жили одна чи інколи аж дві-три сім'ї [45, с80].

Переважає більшість ацтецьких поселень, винятком був лише Теночтітлану, де будинки всі розташовані були доволі тісно, складалися із окремих, доволі широко розкиданих один від одного груп будинків котрі були оточені земельними ділянками [27, с. 465]. Як правило, у центрі всіх великих ацтецьких поселень знаходився один чи декілька храмів.

Ацтецька столиця - місто Теночтітлан (сучасне місто Мехіко) було розташоване на невеликому острові, цей острів був надзвичайно болотистим. Цим можна пояснити й той факт, що переважна більшість будинків Теночтітлана було збудовано на полях. Все місто було перерізане різноманітними каналами. З метою сполучення Теночтітлана з берегом, було побудовано три кам'яні дамби. Кожна із цих дамб мала десять метрів завширшки. А на схід від острова, через солоне центральномексиканське озеро Тескоко, було споруджено спеціальну плотину, довжина якої складала 11 кілометрів. Плотина ця перерізала Тескоко на дві частини, вона захищала місто Теночтітлан від повені у випадку раптового підйому води у Тескоко. У південній частині Теночтітлана було побудовано досить широку набережну. Два спеціально збудованих кам'яних акведука постачали всьому Теночтітлану питну воду [26, с. 39].

Середній рост ацтеків був менше середнього статистичного росту сучасної людини. Так, зріст дорослих чоловіків коливався у межах від 155 см до 165 см, а середній жіночий ріст був 142 см. Шкіра у ацтеків була бронзового кольору. Серед жінок "наймоднішим" кольором шкіри вважався жовтуватий, саме тому, задля досягнення ефекту молодшої шкіри дуже часто жінки наносили на себе із з жовтої глини багат шаровий шар пудри.

Обличчя у ацтеків було широким, воно було прикрашене великими чорними очима і великим гачкуватим носом. Цікавим є той факт, що відмінною рисою очей племені була характерна складка на куточках повік, котра підтверджує гіпотезу багатьох вчених щодо того, що прийшли вони із Азії. Для ацтеків характерним було пряме чорне волосся, як правило у чоловіків довжина волосся була до плечей, присутнім був чубчик, а жінки завжди відрощували собі довге волосся. Чоловіки бороду не носили, оскільки вважали її відразливою рисою, що портить зовнішність.

Одяг ацтеки виготовляли для себе із агавових і бавовняних тканин, та з пір'я. Проте, від початку, у часи, коли через гостру нестачу продуктів для харчування головною проблемою для ацтеків було власне виживання, бавовник ними майже не впрощувався. Через це переважно носили виключно пов'язку на стегнах яку виготовляли із болотної тростини, що називалась амоштлі. Згодом, у часи, коли ацтекський добробут значно зріс, одяг їх набуває класичних ознак як для астецької матеріальної культури.

Ацтецький одяг чоловіків складався із пов'язки, що одягалася навколо талії (її називали маштлатль /маштлі) й короткого плащу з однією застібкою (тілматль), котрий накидали на плечі, зав'язували цей плащ тільки біля правого плеча. На ноги чоловіки обували сплетені із волокон агави чи шкіряні сандалії. Ацтецькі ж жінки як правило носили тонкотканої пов'язки на стегнах, вузький пояс, спідниці й білі довгі сорочки які були без рукавів - туніки-безрукавки (уйпіллі). Такі сорочки багато прикрашалися вишивкою [45, с. 81].

Заможні люди та ацтецька знать полюбляли носити плащі, котрі були зроблені із пір'я, а також носили головні убори, прикрашені різноманітним пташиним пір'ям. У ацтеків як чоловіки так і жінки у вухах завжди носили великі сережки. Крім того, ацтецькі чоловіки доволі часто носили і особливі прикраси котрі підвішували до носової перегородки.

Одяг доповню-вався сандалями які виготовляли зі шкіри чи сплєтєних волокон аґави. Прикраси робили із бірюзи, нефриту, місячного каменя, опалу, золота або срібла (варто зазначити, що срібло ацтеки цінували значно вище ніж золото, через те, що плавити руди вони не вміли, а ось срібні самородки у них траплялися значно рідше, ніж золоті). Крім того, жінки носили діадеми, намиста, сережки (їх носили у вухах, носі також на нижній губі) тощо в залежності від свого соціального (а також майнового) ста-тусу.

Під час свят чи якихось урочистих церемоній, знать та жерці завжди доповнювали свій одяг різними вишуканими прикрасами такими як браслєти, мереживом, різноманітними підвісками із бірюзи, золота, опалу тощо. Серед ацтеків також надзвичайно розповсюджєним було розфарбування свого тіла червоною, синьою, жовтою та чорною фарбами [45, с.82]. Проте, це пов'язувало-ся із війною або культовими ритуалами, а не звичайним побутовим життям. Найбільш популярним був червоний колір. Сировиною для виготовлення цієї фарби були domestikовані комахи (які називалися ко-шеніль), ці комахи гніздилися на місцевих кактусах у великій кількості.

Маїс був основною харчовою культурою у ацтеків. Із маїсу готували різноманітні палянички. Кукурудзяні зерна спочатку розпарювали у гарячій воді, згодом їх розтирали на спеціальних кам'яних зернотерках. Тісто яке робили із кукурудзяного борошна або випікали, загорнувши у листя, або варили прямо у горщиках. Крім того із кукурудзяного борошна ацтеки варили юшку [45, с. 82].

М'ясо, яке ацтеки їли рідко, варили у воді, попередньо змастивши його тістом, або м'ясо смажили. У якості приправи ацтеки завжди вживали перець. Також під час приготування різноманітних страв, ацтеки вживали бджолиний мед або цукор, котрий видобували із соку аґави.

Найбільш поширеними та улюбленими напоями для ацтеків були чаколатль (його робили із зерен какао бобів) та октлі (це був п'яний напій котрий готували із соку агави) [33, с. 150].

Надзвичайно бурхлива ацтецька історія постійно тримала ацтеків на грані війни. Війна вважа-лася серед ацтеків однією із своєрідних форм служіння богам (таке так зване “служіння” мало назву яйотль). Це служіння давало шанси простолюдину пробитися нагору навіть якщо він не отримав кальмекацьку освіту. Саме у цьому (разом із природною войовничістю ацтеків, адже загальновідомим є той факт, що “мексиканці завжди шукали найбільше своє щастя саме у війні”) і полягав секрет неабиякої по-пулярності серед ацтеків військової служби [38, с. 101].

Ядром ацтецького війська були 2 досить невеликі загони воїнів-про-фесіоналів, вони мали назву “Орел” і “Оцелот” (“Ягуар”). Ці два загони ацтеки утримували на постійній основі. Під час якихось бойових дій із числа гвардійців формувався офіцерський корпус чи ударні привілейовані частини. Такі частини під час бою використовували, здебільшого задля раптового удару у фланг противника. Але, всеж основою ацтецької армії було народне ополчення. До народного ополчення на період війни рекрутувалися усі особи чоловічої статі які спроможні були носити зброю. Армія ця (в у імперський період до неї входило 150-200 тис. воїнів), утворювалася із двадцяти родових частин, на чолі їх стояли глави *кальпуллі*. Вони входили до чотирьох фратріальних п'ятиродових корпусів. На чолі кожного такого корпусу стояв професійний “генерал”. Такий генерал називався тлакатеккатль, що перекладається як “той, який муштрує людей”. Таких генералів обирали із керівників гвардійських загонів. Всі військові командири, в залежності від їх ранжиру, різнилися за кількістю і типа-ми прикрас, які вони носили та вплетеного до їхнього одягу пір'я різних екзотич-них птахів. Армію

очолював, тобто, верховним командувачем був сам *тлакатекухтлі*. Різнокольоровий плащ тлакатекухтлі прикрашали смугасте та яскраве пташине пір'я, нефритові підвіски, а також великий метелик який мав золотий тулуб і зелені крила. Цей метелик був символ ацтецького бога війни на ім'я Іспапалотль [71, с. 75].

Як правило, під час військового бою ацтеки розпочинали дуже голосно свистіти. Це вони робили для того, аби налякати свого ворога. Через це вміння голосно свистіти вважалося однією із складових ацтецької військової підготовки. Вороги повинні були думати, що це свист багатьох тисяч ацтецьких бойових стріл, для того щоби супротивники запанікувати до того як битва розпочалася [60, с. 82].

Одним із секретів військових успіхів ацтеків була надзвичайно розвинена система розвідки. Така система у тотально мілітаризованому ацтецькому суспільстві була тісно пов'язана із на перший погляд, абсолютно мирною галуззю господарства, а саме із торгівлею. Ацтецькі купці (почтека), як представники специфічного суспільного стану, проживали у спеціальному кварталі Теночтітлана закритою ендогамною спадковою кастою. Вони мали досить високий суспільний статус (це було щось середнє між статусом текухтлі та статусом масеуальтін), а також значну кількість привілеїв (так, вони навіть мали власних незалежних суддів). Крім того вони молилися своєму окремому богові-покровителю на ім'я Якатекухтлі, приносили цьому богові криваві людські -жертви. Купці-почтеки повністю монополізували усю зовнішню торгівлю (адже внутрішньої торгівлі ацтеки практично не знали). Інтереси купців перед вищою владою представляли два почтекатлатохке (перекладається як "пани торгів-лі"). Імена цих почтекатлатохке носили приставку цин. Це означає, що за своїм рангом вони (почтекатлатохке) відповідали рівню текухтлі. Якщо представники інших держав вбивали ацтецьких купців,

тоді ацтеки розцінювали цю як офіційне оголошення їм війни. Варто відзначити, що усі такі привілеї почтеки отримали, звісно не завдяки торгівлі (звісно інколи вона була для ацтеків життєвою необхідністю), а завдяки збиранню надзвичайно цінної розвідувальної інформації у час їхніх торговельних подорожей до сусідніх земель. Саме через цю купецьке ремесло почтеків, ацтеки вважали різновидом військової служби. У випадку, якщо здобутої купцями інформації ацтекам не вистачало, тоді вони застосовували у війнах своїх таємних лазутчиків яких називали кімічтін (у перекладі - “мишей”) [38, с. 87].

Подібна організація допомагала ацтекам завжди залишатися в курсі різних міжнародних подій, мати потрібну інформацію про своїх сусідів та дуже ретельно готувати кожен свою військову операцію. Тільки після належної ґрунтовної підготовки ацтеки напружували на ворога своїх воїнів, що були озброєні луками та стрілами, списами та дубинами із обсидіановими шипами або наконечниками, металевими дротиками та захищених оббитими шкірою, дерев'яними, щитами і міцними шоломами.

Виготовлені ацтеками обсидіанові знаряддя були настільки гострими, що “різали і кололи” не гірше ніж європейські “ списи і мечі”, а своїми кремінними лезами індіанці як правило голилися [36, с. 42].

Усі подальші історичні події яскраво засвідчили про те, що ацтецька військова організація була найефективнішою у всій Мезоамериці у доколумбовий період. Проте, після переселення ацтеків та заснування Теночтітлана це все ацтеки повинні були ще довести своїм сусідам, які постійно з усіх сторін загрожували ацтекам.

Отже, можна зробити висновок, що ацтецьке суспільство носило класовий характер. Основою усього їхнього життя була сільська община, кальпуллія. Провідну роль у економічному житті займало землеробство, проте деякого рівня досягли у них ремесло й торговельний обмін.

Невід'ємною особливістю традиційного ацтекського землеробства були чінампі. Домашнє скотарство у ацтеків не було поширеним. Всі галузі життя та побуту ацтеків були тісно пов'язаними із політеїстичною релігією яка займала надзвичайно важливе місце у ацтекському суспільстві

Розділ 2

Відбиток релігійних поглядів на культурі та наукових знаннях ацтеків

Якщо говорити про культурну спадщину ацтеків, то варто відмітити, що вона є надзвичайно багатою. Так, значних успіхів вони досягли у різних галузях - архітектурі, живописі та скульптурі.

На жаль, ацтецькі архітектурні пам'ятки до нашого часу практично не збереглися, оскільки вони майже всі були знищені іспанськими завойовниками. Проте, навіть ті поодинокі зразки ацтекської архітектури, котрі збереглися до нашого часу яскраво свідчать про те якого високого рівня досягла тогочасна ацтекська архітектура. Прикладами цих зразків можуть стати храм у Тонаюці або храмовий комплекс, що був висічений у скелях Маліналько.

У Теотіхуакані збереглося найбільше число ацтецьких архітектурних пам'яток. Проте, точні кордони цього міста наразі ще не визначені. Так, відомо, що лише центральна частина Теотіхуакана має довжину 2,5 кілометри та ширину у 1 кілометр. Із півночі на південь це місто Теотіхуакан перетинає довга (близько 2 кілометрів) й досить широка вулиця назва якої є Кальє де Лос Муертос, що перекладається як Дорога Смерті. На північному краю Дороги Смерті розміщений гігантський масив Піраміди Місяця. Висота Піраміди Місяця 42 метри. Його побудували із серцевої цегли й шліфувального каменю. За своїм загальним зовнішнім виглядом та конструкцією Піраміда Місяця була точною копією своєї “старшої сестри” – Піраміди Сонця [60, с. 232].

Піраміда Сонця це Т-ярусна будівля із плоскою вершиною, на ній колись було розташовано невеликий храм [23, с. 78]. Висота цього великого комплексу сягає майже 64,5 метрів, загальний об'єм – 99300

кубічних метрів, а довжина сторін основи – 211, 207, 217х209 метрів. Вчені підраховали, що для будівництва цієї піраміди необхідною була робота протягом 20-30 років 20 тисяч людей [23, с. 73].

Південний край Дороги Смерті впирався у масштабний комплекс будівель. Ці будівлі всі були побудовані на одній гігантській платформі, вони були об'єднані під загальною назвою „Сютадела”. Найбільш сильно серед них виділяється розкішний храм на честь бога Кецалькоатля. Цей бог – пернатий змій, вважався у ацтеків покровителем знань і культури [35, с. 15].

Не дивлячись на те, що наразі сама споруда повністю зруйнована, проте дуже добре збереглася її пірамідальна основа, вона складається із 6 кам'яних платформ, котрі були покладені одна на другу та поступово зменшувалися. Фасад цієї піраміди був рясно прикрашений значною кількістю кам'яних скульптур самого Кецалькоатля й метеликів. Метелик був одним із символів ацтецького бога води Глалока. На скульптурах очі усіх метеликів мали зіниці із дисків обсидіану, а зуби усіх зміїних голів, що прикрашали піраміду, були зафарбовані у білу фарбу [24, с. 80].

Самим геніальною задумом ацтекських архітекторів була столиця ацтецької імперії - місто Теночтітлан. Теночтітлан був побудований на острові, посеред солоного центрально мексиканського озера Тескоко. Через це заслужила від іспанських конкістадорів прізвисько “другої Венеції”. Три дамби поєднували Теночтітлан із суходолом. Теночтітлан це вершина ацтецької архітектури. Це була блискуча та велична столиця ацтецької імперії “підперезаний смарагдами і світозарний, немов дивне пір'я кецяля”⁵⁰. Тери-торія Теночтітлана сягала 12 км², у місті нараховувалося 60 тис. будинків і декілька сотень тисяч мешканців (проте декотрі джерела стверджують, що мешканців Теночтітлана налічувалося близько 1 млн, проте це всеж явне перебільшен-ня. Більшість дослідників вважає, що кількість постійних жителів Теночтітлана не перевищувала

150-200 тис.). Зазначимо, що тогочасний Лондон нараховував тільки близько 40 тис. жителів, а кількість міщан Парижу або Мадриду не перевищувала 65 тис.

Центром, гордістю та окрасою міста був палац правителя Монтесуми II. Палац Монтесуми II складався із декількох десятків кам'яних будівель, всі вони були одноповерховими [66, с. 106-107]. У палаці тлакатекухтлі у казковій розкоші, звісно, що за мезоамериканськими стандартами жив володар ацтеків. Володар щоденно споживав м'ясо та свіжу рибу, він пив із золотої чаші гарячий напій чоколатль, він курив після обіду із позолоченої люльки тютюн. Також володар мав багаточисленний гарем.³¹ Він кожного дня міняв одяг, який одразу спалювався. Ацтеки вірили в те, що через одяг можна навести на ту людину, яка його раніше носила чари чорної магії. Увечері палац тлакатекухтлі освітлювали чисельні смолоскипи які виготовляли із пахучої деревини (окотль). Володаря щоденно розважали багаточисельні артисти, блазні та поети. Проте всеж найдивовижнішою окрасою усього палацового комплексу вважається унікальний зоопарк Тотокаллі, що перекладається яу “Пта-шина домівка”. У Тотокаллі, у спеціальних вольєрах жили тисячі тварин, птахів та змій, а також туди збирали різних незвичної зовнішності людей, таких як карлики та потвори. Усіх їх доглядали сотні спеціально призначених для цього слуг.

Інші ацтеки, особливо простолюдини, жили, звісно, набагато скромніше, але і їм з часом почало перепадати від незліченої військової здобичі а також данини, що йшла від пригноблених народів, оскільки володар Ауїсотль почав “ділити-ся з народом всім тим, що він здобував під час завоювань”. Рядові ацтеки у цей час вже досить непогано харчувалися, вони щоденно милися, намагалися жити багатим духовним життям. На відміну від завойованих народів, котрим годі було заздрити. Адже життя астецьких васалів було подібним до пекла. Декотрі з них, для

того аби вижити, спеціально калічили і спотворював своїх власних дітей, сподіваючись на те, що так у них зявиться шанс потрапити до зоосаду тлакакатекухті, адже там живих експонатів хоча б щоденно годували...” [52, с. 311]

Головний храм Теночтітлану, що називався Теокамі, присвячувався богові війни Уїцилопочті. Цей храм сягав у висоту близько 30 метрів та за формою являє собою піраміду. На вершині цієї піраміди було розташовано два святилища. У одному із них знаходилася велика статуя бога Уїцилопочті, що була прикрашена ланцюгом із золотих й срібних сердець. Інше святилище присвячувалося богу Тескатліноки [3, с. 114].

Взагалі, практично всі ацтецькі храми за формою були пірамідами, всі вони були різної висоти, у кожного були сходи, котрі вели на гору. На самій горі кожного храму було розташоване приміщення із вівтарем, також там був ідол божества. Отже, тридцятиметровий пірамідальний кам'яний храм ацтецького бога війни Уїцилопочті - верховного бога ацтеків, котрого через жертвний камінь ацтеки годували так званою “їжею богів” - вирваними із грудей та закри-вавленими людськими серцями, здіймався в центрі Теночтітлана як наочний та страхітливий символ своєрідного, специфічного багатого духовного життя ацтеків.

Коли воїни Ернана Кортеса вдерлися до храму Уїцилопочті, вони там знайшли майже 136 тис. людських черепів, саме такими були грандіозні масштаби ацтекських релігійних ритуалів.

Одним із найяскравіших взірців ацтецького культового будівництва являється у Маліналько висічений у скелях гірського масиву храм. Абсолютно усі деталі храмового убранства були висічені ацтеками із одної монолітної скелі. Відомо, що будівництво храму у Маліналько тривало приблизно 14 років [34, с. 68].

Палаці для ацтекських правителів здебільшого будувалися із дефіцитного дерева та облицьовувалися штукатуркою. У плані всі палаці

були дуже просторими, вони являли собою цілі ряди приміщень котрі згруповувались навколо дворів. Як правило, між всіма такими будівлями знаходились сади й квітники [2, с. 134].

Найбільш відомим із усіх зразком ацтекської скульптури є „Камінь Сонця” або як його ще називають - „Ацтекський календар”. „Камінь Сонця” - це був диск з діаметром у 3,5 метри. Висічений він був із сірувато-чорної базальтової лави. Його вага становить 24 тони. Лицевий бік цього кам'яного блоку був суцільно вкритий складним рельєфом. У середині цього рельєфу було розміщено зображення сонця. Навколо сонця розташовані чотирикутники, вони із символічними зображеннями головних ацтецьких божеств чотирьох попередніх сонць, тобто епох. З обох боків від основного сонця знаходилися лапи ягуарів. Ці лапи стискали серця. Після цього було розміщене коло у якому розташовані 20 назв днів ацтекського календаря. А останню, заключну рамку було виконано у вигляді півкола великих та могутніх бірюзових змій. У цих змій були людські голови. Змії були розміщені одна навпроти другої, вони символізували давнє небо. По самому краю цього моноліту було розміщено подвійний ряд зернин, ці зернини символізували небо з зірками [33, с. 145].

Напевне, цей камінь було створено в якості ритуальної посудини куаушікалі. Декотрі вчені вважають, що цей монолітний блок створювався у якості жертовного вівтаря темалакатль, проте у камені під час його виготовлення утворився великий розлом, і через це він став непридатним для жертовного використання. Проте, абсолютна більшість вчених зійшлися на думці, що камінь цей був частиною ацтецьких релігійних церемоній.

Мовою науатль назва “Каменю Сонця” звучала “Оллін Тонатіу”, дослівно це означало “звернення Сонця”. Релігійні погляди ацтеків, так само як і більшості інших давніх народів, були геоцентричними. вони

вірили, в те що Сонце оберталося навколо землі у вічному циклі. Проте розшифровка цього каменю показала, що на зображених на ньому піктограмах зображені уявлення ацтеків про час.

Ацтецький “Камінь Сонця” являється одним із найбільш давніх пам’яток, які презентують культуру цього давнього американського народу. Створення “Каміня Сонця” відносять до кінця XV ст., ймовірно, що він був вирізаний у 1479 році. Його було виявлено у руїнах храмів Темпл Майор, що було ще до того, як у 2006 році було виявлено моноліт Тлальтекутли, “Камінь Сонця” вважається найбільшим подібного роду монолітом, що було виявлено у Темпл Майор. На поч. XVI ст., під час вторгнення іспанських конкістадорів, усі ацтекські міста практично були розграбовані іспанцями та знищені. Усе золото та коштовності конкістадори забрали собі, в той час як кам’яні зображення їх взагалі не цікавили, саме тому значна кількість різноманітних ацтецьких скульптур і монументів були забуті та поховані у руїнах їхніх міст.

У ацтекському календарі рік поділявся на 18 місяців (кожен по 20 днів) а також п’яти додаткових днів. Літочислення у них велося за 52-річним циклом - кінець такого циклу відзначався ацтеками з великими урочистостями. Жерці завжди вели спостереження за рахунком Венери та інших планет [68, с. 75]. Що ж до Сонячного ацтецького календаря, то він майже нічим не поступався за точністю юліанському календарю, чи григоріанському.

Шіутль розпочинався 12 лютого, складався він із 18-ти місяців по 20 днів і п’яти (чи шести - через кожні 4 роки) додаткових так званих "нещасливих днів". На протязі цих "нещасливих днів" ацтеки жорстко постилися вони взагалі нічого не їли, також нічого не робили, оскільки чекали ймовірної природньої вселенської катастрофи. У ці дні вони бажож вдавалися до самокровопоусканнь, не спали бо вважали, що якщо будуть спати, тоді переродяться на мишей [37, с. 102].

Ритуальний ацтекський календар базувався також на традиційному для регіону 260-денному році. Були у ацтеків і свої "віки" тобто 52-річні "в'язки років". 52-річний цикл утворювався через відповідну повторюваність саме тих днів, котрі збігалися між ритуальним календарем і сонячним. Через це число 52 почало вважатися у ацтеків особливо сакральним [69, с. 67].

У повсякденному житті своєму ацтеки використовували той календар, що був заснований на сонячному році. Він нараховував 365 днів. Рік поділявся на 18 місяців, кожен місяць нараховував по 20 днів, як ми вже говорили, залишалося ще 5 днів котрі ацтеки називали «пустими», та вважали їх нещасливими.

Жерці також розраховували 584-денний цикл Венери. У його основі лежали оберти планети, котрі можна було побачити неозброєним оком. Ацтеки могли передбачати і затемнення. Адже століттями ацтецькі жерці-астрономи збирали різноманітні відомості. У різноманітних храмах, що були розташовані на вершинах їхніх пірамід, а звідти було надзвичайно добре видно горизонт, спостерігаючи за небом, вони як правило занотовували положення різних небесних об'єктів.

Рік у ацтеків отримував назву того дня згідно Сонячного Календаря, у котрий він розпочинався. А всі назви вісімнадцяти місяців календаря показують, те, що саме сонячний календар був основою і сільськогосподарського, і ритуального років [69, с.78].

Як нами вже було зазначено, так звані «пусті» дні були періодом негативних предзнаменуваль. Саагун зазначав, що «Ці п'ять днів вважалися зовсім несприятливими. Ацтеки вірили те, що усі дії тих людей, котрі були народжені у ці дні, обов'язково будуть провальними, також цим людям передрікали цілковиті злидні... Ацтеки нічого не робили у ці дні. Особливо, вони прагнули уникати будь-яких сварок, так як, як

вони вважали, у тих людей, які сваряться у ці дні, такі сварки можуть стати звичкою» [36, с. 49].

У такі нещасливі дні серед ацтеків не відбувалося ніколи ніяких святкувань, і ніякі важливі угоди вони не укладали через міркування й побоювання, що вони обов'язково завершаться невдачею.

Священний Календар у ацтеків що його жерці використовували для передбачень майбутнього, вони називали «Рахунок днів». До його основи було покладено 260-денний цикл. Цей цикл базувався на комбінації чисел від одного по тринадцяти із дванадцятьма назвами днів мексиканського календаря.

Кожен із 20 днів було присвячено котромусь із богів або богинь. Так, бог Кецалькоатль, що був богом вітру, був богом знаку Вітер та, відповідно, він був покровителем 13 днів із котрими комбінувався цей знак [56, с. 63]. Бог Шіпе-Тотек, був богом знака Орел, а бог Тлалок був богом знаку Олень.

Кожен день ацтеки поділяли на 13 годин, а кожну ніч вони поділяли на 9 годин. У кожної години було своє власне божество, і поганий або добрий вплив. Кожен із календарних тижнів так само перебував під заступництвом божества, котре відповідало за весь період повністю. Так, Богиня Води керувала від 1-ого дня Тростиння, а бог Шіпе-Тупек відповідав за тиждень, що розпочинався від 1-ого дня Пса.

Люди які передбачали так само враховували число та знак року. Так, 20 знаків днів розділялися на 4 групи по 5 днів у кожній. Кожну таку групу приписували до одного із головних «напрямків». Їх було 4, вони мали свою кольорову символіку, визначався напрямок до лиха або добра, і цими напрямками керували чотири боги-творці.

Південь символізував синій колір, керував ним бог Уїцилопочтілі. Символом південного напрямку вважався кролик, кожен подальший

стрибок котрого був непередбачуваним. Вплив цього напрямку вважався невизначеним чи нейтральним.

Північ символізував чорний колір, керував ним бог Тескатліпока. Цей напрямок вважався галуззю смерті, він асоціювався з холодом та скудністю, вважався нещасним.

Схід символізував червоний колір, керував ним бог Шіпе-Тотек. Вважався галуззю світла, також життя і плодороддя.

Захід символізував білий колір, керував ним бог Кецалькоатль. Вважався галуззю жінок та тим місце, де заходить сонце. Цей напрямок асоціювалося зі старістю і такими силами, що залишали людину. вважався нещасним.

52-річні періоди ацтеки називали “шіумолпіллі”, що перекладається як «зв’язка років». Для позначення цього циклу у своїх манускриптах писці використовували два різних ієрогліфи – один був у вигляді оберемку тростини, що був перев’язаний мотузкою, інший був у вигляді палички з дощечкою, котрі жерці використовували для добування вогню коли проходила Церемонія Нового Вогню. Така церемонія завжди відбувалася наприкінці кожного “шіумолпіллі”.

Відповідно до ацтецьких міфів про створення світу, настануть часи, коли прийде кінець світу, а планети і зірки перетворяться на чудовиськ. Чудовиська ці проковтнуть усе людство, а великий землетрус знищить саме Сонце. Вважалося, що така катастрофа могла відбутися у останній день циклу, або п’ять «пустих» днів, що завершували рік. Адже саме ці дні вважалися часами кризи і невпевненості. Ніхто з ацтеків не міг бути впевненим, у тому що Сонце знову зійде та весь світ буде у безпеці протягом наступних 52-х років. Упродовж усіх нещасливих днів ацтеки гасили усі вогнища, люди у своїх будинках наводили лад, викидали весь старий одяг, розбивали уесь старий посуд. Усі ці дії мали символізувати завершення старого циклу [37, с. 108].

Коли настував вечір останнього дня циклу, жерці одягалися у одяг богів, після чого їхня процесія вирушала від Великого Храму, що у Теночтітлані у напрямку до потухлого вулкану, котрий називали Пагорбом Зорі. Цей Пагорб був розташований на відстані семи миль від самого Теночтітлану. На вершині Пагорбу було розташовано храм, котрий панував над усією долиною. Тут жерці-астрономи зупинялися, вони спостерігали за рухом сузір'ям Плеяд та зорі Альціони. Поблизу підніжжя вулкану збирався величезний натовп, що із хвилюванням очікував на новини. А всі ті люди, які залишилися у місті, розташовувалися переважно на дахах будинків, вони вдивлялися у напрямку вулкану, вони прагнули побачити відблиск вогнища, котрий був знаком того, що Альціона вже досягла свого зеніту, та знаком того, що наступного дня сонце знову зійде.

Коли зірка досягає свого зеніту, у той самий час, жерці які були на вершині вулкану, хапали свою жертву та укладали її на спину на вівтарі. На груди жертви клали дощечку для розпалювання вогню, і, у ту саму мить, коли уесь натовп починав голосно кричати, тоді верховний жрець із кварталу Капультко, що у Теночтітлані, брав у свої руки паличку призначену для добування вогню, та починав рухати нею по дощечці доти, допоки дерево не займалось і починало горіти. Серце у жертви виривали із грудей і кидали у вогонь. Після цього жерці починали роздмухувати вогонь і робили це до тих пір, допоки цей так званий «маяк» не було видно із кожного куточку долини [36, с. 54].

Гінці, які зібралися тут із усіх найближчих міст, опускали свої соснові факела до Нового Вогню, а після цього вони поспішали знову запалити вогнища у кожному з місцевих храмів. І після того, як таке вогнище запалювали, цьому вогнищу не давали згаснути аж до завершення 52-річного циклу. Коли Новий Вогонь запалювали в храмах, звідти він розповсюджувався до кожної оселі, і тоді вночі ставало світліше ніж удень [69, с. 85].

Наступного дня влаштовувалися гучні святкування які супроводжувалися здійсненням жертвоприношень. На знак того, що новий цикл розпочався, всі люди вбиралися у новий одяг, вони замінювали розбитий посуд на новий, білили та ремонтували свої будинки та навіть заміняли домашніх божків на нові фігурки. Ацтеки вважали, що людство було врятованим, проте на їх думку таке відтермінування було тільки тимчасовим. Ніхто із ацтеків не міг впевнено сказати, чи не стане цей новий цикл самим останнім [42, с. 56].

Релігійний вплив був відчутним і у ацтецькій медицині. Хоча, варто відзначити, що ацтекські медики поряд із постійним використанням різноманітних заклять, замовлянь та магічних формул, все ж таки досягли певного успіху у використанні різноманітних лікарських трав. Доволі високого рівня досягла у ацтекських лікарів і діагностика різноманітних захворювань [45, с. 88].

Доволі важко відокремити ацтецьку медицину від магії і релігії. Ацтецькі тітітлі – так називалися жінки й чоловіки, що розумілися на лікуванні. Вони поєднували у собі три функції: лікаря, мага і ворожбита. Варто відзначити, що їхня лікувальна практика являлась поєднанням різних релігійних заклинань, дійсних знань про різноманітні властивості лікарських рослин та лікуванням навіюванням. Але інколи діяльність таких ліуарів була справжнім шарлотанством.

Ацтеки вірили в те, що будь-яку хворобу на людину могли наслати боги. Вони це могли зробити як безпідставно, просто аби нашкодити людині, так само і у якості покарання за порушення котрогось із ритуалів, як варіант - за споживання їжі під час загального ацтецького посту [71, с. 43].

Ацтеки вірили, що сіуапіпільтін – тобто души тих жінок, котрі померли під час пологів, надзвичайно часто з'являються на перехрестях

шляхів у певні нещасливі дні, ацтеки вважали, що такі душі могли накликати параліч на тих дітей, котрі їх побачать.

Джерелом таких хвороб як подагра, водянка, проказа, пухлини і язви вважався бог Тлалок. Вважалось, що ці хвороби можна було підхопити від холодних вітрів, що дули із гір. Адже за уявленнями ацтеків, саме там жили гірські боги Тлалоки. Бог Шіпе-Тотек був відповідальним за шкіряні хвороби а також хвороби очей. за хвороби легень та дизентерію був відповідальним бог Амімітль.

Однак, тих хвороб котрі би були викликані невдоволенням богів, можна було уникнути при умові дотримання ритуалів та носінні захисні амулети як вважали ацтеки. Іншими словами, того бога котрий надсилає хвороби, можна було задобрити різними підношеннями або покаанням. А ось деякі боги брали активну участь та допомагали у лікуванні хвороб. Наприклад хворих дітей лікували даючи їм випити води із тих кувшинів котрі зберігалися у храмі Іштлілтон [52, с. 30].

На думку ацтеків декотрі хвороби були результатом магії, з допомогою цієї магії чужорідний об'єкт, який викликав хворобу, вводився у тіло майбутнього хворого.

З метою того, аби з'ясувати який саме з богів чи ворогів накликав хворобу, знахарі завжди використовували пророцтва. Так, вони кидали на землю по декілька тонких мотузок, тоді виясняли діагноз хвороби за утвореним мотузками малюнком. Якщо ці мотузки залишалися спутаними, тоді це вважалось дуже поганим знаком, адже це вважалось передвісником смерті. У випадку, якщо одна або декілька таких мотузок лежали окремо від інших мотузок, це значало те, що хворий невдовзі піде на поправку та одужає.

Досить часто при лікуванні ацтеки використовували наркотичні речовини. Тітітль або давав їх хворому, або ж сам їх вживав. Звичайними наркотиками для цієї мети були пейотль й ололікуе. Обидва ці наркотики

викликали видіння. Під час цих ведінь, як вважалося, можна було з'ясувати причину хвороби та дізнатися ім'я бога, невдоволенням котрого ця хвороба і була викликана, або ж ім'я того ворога, чиї чари і викликали цю хворобу. Досить часто хворих дітей тримали над чашкою наповненою водою, така чаша відігравала роль дзеркала. Тоді знахар викликав Богиню Води після чого вивчав дитяче віддзеркалення у воді. У випадку, якщо обличчя хворої дитини було затемненим, це означало, що «душа» або «подих життя» у цієї людини зникли [69, с. 56].

Коли діагноз було виставлено, розпочиналося власне лікування. Невідомою частиною цього процесу були різноманітні заклинання, чари і молитви. [55, с. 132].

Якщо говорити про розвиток мистецтва у ацтеків, то варто зазначити, що талановиті ацтекські майстри виготовляли чудові скульптурні вироби. І, не зважаючи на характерну для ацтекської пластики стриманість при передачі рухів, переважна більшість із цих ацтекських скульптурних пам'ятників всеж приваблюють свого глядача та зачаровують своєю простотою форми й реальністю зображення [37, с. 83]. Проте, у декотрих скульптурах можна зустріти символізм, деяку перегруженість деталями й помітний надлишок фантастичних чи страхітливих образів. Прикладом може стати колосальна статуя ацтецької богині землі й родючості Коатлікус. Її ім'я перекладається як „Повелителька у одязі змії”, її вважали матір'ю верховного ацтецького бога війни Уїцилопочтлі. Зображення „Повелительки у одязі змії” виключно за загальними рисами дещо нагадує людську фігуру, у неї були відсутні як голова, так і руки й ноги. Здається, що вся фігура її ніби то складена із якихось окремих елементів, а саме: зв'язок какао-бобів, маїсових початків, черепів й розкритих лодоней людей, пташиного пір'я, змії та лапок орлів. Абсолютно усі подібного роду ацтецькі скульптури

обов'язково мали своє культове значення, вони чітко відображали релігійні уявлення тогочасного ацтекського суспільства [35, с. 16].

У той же час, зустрічаються і небагаточисельні приклади скульптури, котра не була пов'язаною із культом (прикладом може стати так звана „голова мертвої людини” чи „портрет воїна Орла”). Це свідчить про те, що талановиті ацтекські скульптори могли створити не лише фантастичні, а і напрочуд реалістичні витвори [45, с. 90].

Пам'ятників ацтекського живопису до наших днів залишилося надзвичайно мало. Це були переважно малюнки на кераміці і тканині, а також малюнки на ацтецьких рукописах. Декотрі малюнки розміщені у ацтекських рукописах, котрі ілюструють конкретну історичну подію, надзвичайно приваблюють глядача своєю підкресленою графічністю та чіткістю, а також симетрією самих зображень [27, с. 465].

Отже, ацтекська архітектура досягла достатньо високого рівня. Свої споруди ацтеки будували переважно із каменю й глини, дерев'яні споруди зустрічалися вкрай рідко оскільки деревина була дефіцитною. Досить розповсюдженими були ступінчасті піраміди - храми. Скульптура та живопис у ацтеків були менш розвинутими ніж архітектура. Вони, так само як і всі інші галузі життя та побуту ацтеків були тісно пов'язаними із релігійними віруваннями ацтеків.

РОЗДІЛ 3

Релігійні вірування та жертвоприношення

Релігія займала надзвичайно важливе місце у ацтекському суспільстві. Релігія давніх ацтеків носила політеїстичний характер. Велику кількість богів нараховував пантеон ацтецьких богів, кожен з котрих керував певною сферою людського життя. Божественний ацтекський пантеон нараховує більше сотні вищих створінь, кожне з котрих керує якоюсь певною частиною світу, землею, небом, вогнем, водою, народженням або смертю. Усі ацтеки дуже сильно шанували основні сили природи (вогонь, воду, вітер, сонце та землю).

Як вже зазначалося, до пантеону ацтеків входило більше сотні богів. Декотрі з богів мали по декілька різних імен. Залежно від використовуваного при зверненні імені, змінювалася сама сутність згаданого ацтекського бога. Ацтекські боги інколи висвітлювали найнеймовірніші з проявів світобудови та цивілізації.

Ацтеки вірили, що світ складається, крім власне Землі, ще із дев'яти підземних царств та тринадцяти небес. Усі тринадцять небесних поверхів, згідно ацтецьких уявлень, були заселені різними божествами. Також, небеса, як вважали ацтеки, мали і горизонтальний поділ. Згідно їх уявлень, у східній його частині жили ті воїни, котрі загинули у бою чи були принесені у жертву ацтецьким богам, а у західній його частині жили ті жінки, які померли під час пологів [56, с. 32].

За віруваннями ацтеків, усі інші небіжчики потрапляли у підземний світ. І на цьому шляху на усіх покійників чекали безліч небезпек: це могли бути гори, що загрожували розчавити мандрівника, безводні пустелі, гігантські крокодили та змії, або дуже сильний вітер котрий метав обсидіанові ножі [23, с. 74].

Увесь пантеон ацтекських богів можна поділити на декілька груп. До першої групи можна віднести богів стихії і родючості; до другої групи можна віднести трьох великих богів, котрі відігравали провідну роль у релігії ацтеків: це були бог Уїцилопочтлі котрий очолював божественний пантеон, другим був бог Тескатліпока, що був богом нічного неба, та бог Кецалькоатль – пернатий змії. Третю групу утворювали боги планети і зірок, четверту групу утворюють боги смерті і підземного царства, до п'ятої групи належали боги-творці. На особливому місці у пантеоні богів стоїть покровитель торговців [34, с. 87].

Найшанованішими у ацтеків були боги які були пов'язані із хліборобством. Самим головними у цій групі богів були Глалоки, вони були богами гір, вони керували дощами, блискавками та громом. Кожна ацтецька долина мала свого Глалока.

Значна кількість богів ацтеків були дволикими. Така дволикість, часто, позначала схильність до добра та зла. Характер цих богів міг змінюватися у залежності від певної ситуації. Цікавим є той факт, що лукавством у ацтеків наказував окремий бог – Ометеотль.

Ацтеки приносили чисельні жертви своїм богам. Людські жертвоприношення значних розмірів досягли у ацтеків. Вони переважно всі були пов'язані із богами дощу, води, рослинності і землі. Але богові Уїцилопочтлі приносили найбільше людських жертв, особливо у ті дні коли йшла війна, чи після отриманих перемог [45, с. 87].

Ацтекський бог дощу та сільського господарства на ім'я Тлалок вважався одним з найбільш добрих богів. Інколи його зображували у вигляді глечика. Ацтеки вірили в те, що це саме він насилає на землю град, заморозки та повені, а також деякі хвороби такі як подагру та ревматизм. Цікавим є той факт, що ацтеки вірили в те, що потопельники та ті хто померли від подагри після смерті потрапляють у рай Тлалока.

У час між розквітом культури майя та становленням ацтецької імперії політичним, економічним та культурним центром були *тольтеки*. Тольтеки - це був народ який здійснив вирішальний вплив на цивілізацію ацтеків. Тольтеки заснували свою імперію із столицею у Толлані. На чолі цієї імперії стояв правитель-жрець Топільцін Кетсалькоатль.

Образ Кетсалькоатля, тобто Пернатого Змія, відіграв велике значення у релігіях різних культур Мезоамерики. Ще у релігійних віруваннях ольмеків одним із чотирьох дітей дуалістичного бога Ометеотля був могутній бог-творець Кетсалькоатль. Крім того він виступає і у якості творця світу, і у якості "культурного героя" - оскільки видобуває для людей маїс.

Він був богом життя, мудрості, світла, родючості і знань, покровителем днів і вітрів та правителем Заходу. Його батьком був Тонакатекухті, а матір'ю Тонакасіхуатль - творці бога. Він народився білявим, зі світлим волоссям та блакитними очима, він був другим Сонцем та проіснував 676 років. Кецалькоатль є одним із найважливіших ацтецьких богів, а деякі легенди називають його головним богом всього ацтецького пантеону.

Ацтеки вірили, що люди на Землі вже створювалися та знищувалися вищими силами 3 рази поспіль. І саме бог Кецалькоатль, за їх віруваннями був тим, хто створив людей у останній четвертий раз (тих людей які живуть зараз) із їхніх же кісток [73, с. 15].

Правитель Толлана носив ім'я великого бога та розглядався народом як його "посвячений". Це був так званий хомбре-діас (тобто людино-бог), про котрого традиція згадує, як про людину чудесного народження, таку що отримала жрецьку освіту, таку що прославила себе на полі бою та тріумфально, проте і недовго керувала Толланом. Пізніше ацтеки у своїй священній історії розповідали про період тольтеків як про "золотий вік", у котрому панував достаток, розвивалось мистецтво, ремесло та технічні

знання досягли небувалих як на той час вершин (термін "тольтеки" означає художню довершеність). "Їх роботи були усі хороші, все було чудово, їхні будинки були гарні та прикрашені мозаїкою, вони були гладко оштукатурені та дуже красиві" [1, с. 37].

Саме тольтекам ацтеки приписували винахід календаря та зародження найбільш суттєвих астрономічних знань. Топільцін Кетсалькоатль здійснив спробу провести серед своїх підданих релігійну реформу, у котрій людські жертвоприношення поступалися місцем підношенням перепілок, метеликів та кроликів. Проте, внаслідок підступним діям суперників-жерців (зокрема "посвяченого" бога Тескатліпокі) Кетсалькоатль змушений був піти у вигнання, де він і помер, перетворившись, згідно місцевих переказів, на планету Венеру. Ацтеки дуже шанували Кетсалькоатля, він був у них богом повітря. Кетсалькоатля вважали наймудрішим з усіх богів, він був символом божественної мудрості. З Кетсалькоатлем пов'язували усі культурні досягнення - мистецтво, ремесла, календар культивування маїсу тощо [63, с. 318].

Ацтеки вперше з'явилися у Мезоамериці на поч. XIII ст. Їх попередники *чічі-мекі* мігрували із півночі та прийшли до густозаселеного озерного району, у якому на той час процвітали ворожнеча та багаточисельні війни численних міст-держав. Збереглася легенда, згідно з якою предки ацтеків залишили свою батьківщину, що називалась Астлан за вказівкою бога Уїцилопочтлі, який з'явився перед хомбре-Діос, котрий наказав їм йти до нових земель та заснувати там нове місто. Зазначенням цього місця повинен був стати орел, який сидить на кактусі й пожирає спійману ним змію. Так, ацтеки мандрували 165 років у пошуках цього місця, допоки нарешті, після чисельних виснажливих походів та кровопролитних боїв, пророцтво не збулося: вони нарешті побачили довгоочікуваного орла на кактусі із змією на одному із численних островів озера Тескоко. Це відбулося 18 липня 1325 г. На цьому місці згодом і

виникло місто Теночтітлан, котре називали також Мехіко (тобто місце Мехіт, оскільки саме таким було одне із імен бога Уїцилопочтлі) [51, с. 183].

Серед ацтеків зберігалася легенда, згідно якої повернення бога Кетсалькоатля варто було очікувати у “рік одного тростинного прута”. Таким роком, згідно ацтекського календаря був 1519 р., а цей рік став роком, коли до Мексики прибули іспанці. Саме цим частково пояснюється настільки стрімка та трагічна загибель ацтекської цивілізації: оскільки прийнявши Кортеса за Кетсалькоатля, вони зустріли його повною довірою і відкритістю, з почесними, належними їх божеству [56, с. 26].

Уїцилопочтлі був головним божеством ацтеків. Він вважався богом війни, а війна у ацтеків була основним заняттям. Легенда розповідає, що бог Уїцилопочтлі з'явився на світлі у результаті непорочного зачаття. Так, одного разу мати богів Коатлікуз підмітала храм Коатенек. Несподівано на неї зверху спустився клубок пір'я, котрий вона поклала до себе на груди. Згодом вона виявила, що цей клубок зник, і тут же відчула себе вагітною. Її діти, а їх було 400 братів, були надзвичайно розгнівані цією обставиною і, під впливом своєї сестри Койолинаукі, пішли війною проти своєї матері. Коатліке дуже злякалася, проте голос з утроби сказав їй: “Не бійся”. У момент атаки на матір, Уїцилопочтлі з'явився на світ з материнського лона будучи вже в розквіті років, він був у повному бойовому обладунку, і почав воювати зі своїми братами та сестрами, здобувши переконливу перемогу над ними [54, с. 462].

Кожен з ацтекських богів відповідав за певну галузь людського життя. Проте було в них і вище божество – це був бог вогню Хаеаєтеотлі. Під час релігійних свят на честь цього бога ацтеки припиняли усі війни. А у людей, котрих вирішували принести в жертву цьому богу, вирізали серця та спалювали їх тіла на вугіллі. Ацтеки вірили, що завдяки таким жертвам вони зможуть повернути собі прихильність бога.

Бог Ометекутлі був єдиним богом у ацтецькому пантеону котрому не присвячували ніяких храмів. Бог Ометекутлі згідно ацтецьких вірувань владарював над самим життям, а тому, за їх віруваннями, він був всюди та не потребував так званої «точки зв'язку».

Ацтецький бог сільського господарства, різних пір року та ювелірної справи Шипе-Тотек, згідно ацтекських вірувань, наслав на людство різні хвороби та негаразди. Він був одним із найбільш “кровожерливих” ацтекських богів. Під час жертвоприношень які відбувалися на його честь, ацтекські жерці виконували специфічний ритуальний танець, при цьому одягнувши на себе зняту із жертв шкіру [70, с. 173].

Іншими шанованими богами у ацтеків були Тескатліпока (бог творець), Тонатіу (бог Сонця), Тлалок (бог води та родючості), Метстлі (Місяць), Міхко-Атль (богиня полювання), Хіутеуктлі (бог вогню), Хікатеуктлі (бог торгівлі), Сентеотль (богиня маїсу), Хіпі (бог рудників), Міктлатеуктлі та Міктлансіуаталь (подружжя богів - боги пекла). Також існував бог, що був покровителем трав та коріння із котрих робили п'яний трунок - його ім'я було Патекатль. Крім того, була богиня-покровителька забороненого кохання - це була богиня на ім'я Тласолтеотль. Також у ацтеків вважалося, що кожній родині протегували свої власні домашні божества - тепітотони, чи маленькі боги. Серед ацтеків також досить поширеними були культу тварин - ягуара, пуми та інші [43, с. 215].

Ацтекський бог Камаштлі міг покарати війною та вогнем. Цікавим є той факт, що бог Камаштлі шанувався ацтеками як один із творців світу. Також вважалося, що він відводив полеглих у бою ацтецьких воїнів на небо, і там вони ставали зірками.

Богиня Шочікецаль була богинею квітів, артистів, любові та оберігала й захищала жінок найдавнішої професії.

Були у ацтеків і свої “Адам з Євою” їх звали Охомоко та Сіпактональ. Вони мали сина на ім'я Пілтсінтекахтлі. Він одружився на Шочікецаль. Охомоко ацтеки також шанували як богиню астрології, ночі, календаря [67, с. 54].

У ацтецькій міфології присутні як боги чоловічої статі, так і боги жіночої статі (принаймні, рівно настільки, наскільки всеж поняття статі можна застосувати по відношенню до божества. Проте, на чоловічу частку припадало приблизно дві третини пантеону, у той час як боги-жінки займали лише третину пантеону [43, с. 214].

Так само як і більшість інших мезоамериканських народів, ацтеки вірили у те, що світ вже неодноразово з'являвся таї знову обертався у хаос. Згідно їх вірувань, перші століття називалися Сонце чотирьох тигрів - це були часи упорядкування первісного хаосу. У цей період, згідно вірувань ацтеків, розпочалася війна богів, після завершення якої переможець у цій війні - бог Тескатлипока перебудував увесь світ по-своєму. Істоти котрі жили у цей період, усі були з'їдені оцелотами. Друге століття у ацтеків називалося Сонце чотирьох вітрів - істоти, що жили в цей період були віднесені вітром. Третій період був Сонцем чотирьох дощів - трагічне завершення цього періоду виражалося у тому, що на людей пролився вогонь, у результаті цього вони стали індиками. У четвертому періоді - Сонце чотирьох вод - вода поглинула людей, внаслідок чого вони стали рибами. Задля того аби став можливим початок теперішнього - п'ятого - періоду, необхідним було значне за своїми розмірами принесення жертв, що і відбулося, за деякими переказами у Теотіуакані. Повністю уся релігія ацтеків була пронизана ідеєю про те, що порядок у світі може підтримуватися лише жертвопринесеннями та пролиттям крові. У зв'язку з цими переконаннями, криваві ритуали у середовищі ацтеків стали особливо частими, а війни з часом набули сакральний сенс - вони були

покликані омолодити богів, повертаючи їм ту священну життєву енергію, котру вони колись позичили людям [30, с. 374].

Отже, вони вважали, що той світ у котрому вони живуть, не був створений раз та назавжди. На їх переконання, Всесвіт від часу свого створення вже встиг пережити аж чотири епохи, чи ери. Перша, з назвою „Чотири оцелоти”, тривала 4008 років, вона завершилася тим, що чисельні племена гігантів – кінацеминів, населяючі тогочасну землю, були у підсумку знищені оцелотами. Друга ера назва якої була „Чотири вітри” тривала 4010 років, завершилася страшенним ураганом і перетворенням на мавп всіх людей. Ера під назвою Чотири дощі – третя ера, завершилася для людства руйнівною пожежею. Четверта ера, яка називалася Чотири води, тривала 5042 роки, завершилася суцільним потопом. Під час цього потопу люди які були на Землі перетворювалися на риб. Проте, та епоха, у котру жили ацтеки, ацтеки вважали п'ятою епохою, вона повинна завершитися землетрусом [33, с. 144].

Ацтеки розділяли характерне і для багатьох інших традицій Мезоамерики уявлення про багаторівневу структуру Космосу яка включає у себе, згідно ацтецьких уявлень, крім власне земного, ще 13 небесних та дев'ять підземних рівнів. Окрім головного Древа світу, котре являло собою центральну вісь Космосу, за уявленнями ацтеків, існують ще чотири дерева які ростуть по краях світу, відповідно до чотирьох сторін світу. Кожне із цих дерев мало виконувати функції комунікаційного каналу. Цим каналом боги, божественні сили та енергії можуть перетікати від одного рівня світу до іншого. Такими самими “шляхами сполучення” між “бірюзовим світом” (небесним) та “обсидіанових світом” (підземним) уявлялися печери, гори, проміння сонця, подих вітру і т.д. Усі ці надприродні сили могли та повинні були проникати всередину людського тіла. Саме цьому слугували релігійні ритуали.

Найзначущими божественними силами які могли оживляти людське тіло, вважалися теола та тоналлі. Тоналлі концентрувалася переважно у голові людини. Головним її джерелом був Ометеотль. Він був верховним дуалістичним богом котрий мешкав на вершині тринадцятого небесного рівня. Ацтеки вважали, що на момент зачаття людини бог Ометеотль спускався на один із нижніх небесних рівнів та надсилав життєву енергію всередину жіночої матки. Згодом ця енергія відкладалася у голові ембріона, так, згідно ацтецьких уявлень визначалися характер та доля людини. При цьому тоналлі новонародженої дитини намагалися будь-якими способами збільшити. Для цього новонародженого поміщали у ході відповідного ритуалу поблизу вогню, а після цього його клали під проміння сонця. Ацтеки були переконані, що волосся на голові людини, особливо у тім'яній області, не дає тоналлі залишити тіло, що є вмістилищем мужності та доблесті воїна. Саме ці вірування і зробили волосся тих, хто були захоплені у бою, головним символом торжества над ворогом. Внаслідок цього у ацтеків була поширена практика скальпування суперника [38, с. 211].

Інша ж божественна сила - теола згідно ацтецьких уявлень перебувала у серці людини. Теола вважалася “божественним вогнем”, котрий надавав форму почуттям та мисленню людини. Вважалось, що особливо велика кількість теола міститься у серцях жерців, хомбре-Діос, та тих людей котрі уособлювали богів під час ритуальних свят. Усі ці люди розглядалися як живий канал передачі теола до соціального світу. Ацтеки вважали, що після смерті кожної людини її теола відправлялася до світу мертвих та перетворилася там на птаха. Крім того, згідно ацтецьких уявлень, теола також містилася у озерах, горах, містах та храмах. Ацтеки вірили, що уся природа, усі живі істоти мали теола, тобто “серце”. Існувало у ацтеків також уявлення і про так зване “серце громади”, чи “серце міста”, котре називали алтепеолотль. Інколи цю живу божественну

силу уявляли втіленою у художньому зображенні чи скульптурі [47, с. 513].

Найголовнішою святиною у ацтеків був Великий храм у столиці - Теночтітлані - Коатепек, або ж Гора Змія. Присвячений цей храм був одразу двом головним ацтекським богам: богу Тлалоку - богу води, дощу, родючості та землеробства та богові Уїцилопочтлі, що був богом війни та данини. Цей храм стояв у самому центрі столиці та являв собою подвійний пірамідальний комплекс. Надзвичайно велику за розміром пірамідальну підстава підтримувала дві будівлі, що стояли на його вершині. Довгі сходи вели до вівтарів Тлалока та Уїцилопочтлі. Уся архітектурна символіка храму чітко відбивала космічні уявлення ацтеків, крім того, вона відбивала і їхній культ священних гір. У ацтеків гора вважалася джерелом багатства, сили, безпеки та святості. Як показали сучасні археологічні розкопки, у основі цього храму були приховані декілька десятків різних схованок, у них зберігалася значна кількість багатих ритуальних приношень. Загалом у імперії ацтеків, ще до моменту приходу сюди іспанців, нараховувалося понад 40 тис. різних храмів. Лише у Теночтітлані їх нараховувалося 300, а кількість священнослужителів у одному лише Коа-тепеке доходило до 5 тисяч [23, с. 61].

Наразі вченими досить повно досліджені релігійно-міфологічні уявлення ацтеків. Відповідно до цих уявлень, Всесвіт було створено богами Тескатліпокою та Кецалькоатлем із міфічного чудовиська Тлальтекухті, якого було розідраного на небо та землю. Як ми вже зазначали, після першотворіння світ вже встиг пережити чотири епохи, після чого вступив у п'яту, епоху бога-сонця Тонатіу. У цій епосі, згідно ацтецьких вірувань панують:

- бог центру та вогню Уеуеотеотль - "Старий бог";
- східний бог дощу і добробуту Тлалок разом із дружиною Чальчіуїтліке - "Володарка у смарагдовому одязі";

- західний бог добра Тлауїскальпантекухтілі “Володар дому Вранішньої зірки” (тобто Венери);
- південний бог зла Шипе-Тотек- “Бог-Обідранець”;
- північний бог смерті Міктлантекухтілі - “Володар по-тойбіччя” [43, с. 366].

Бога Кецалькоатля ацтеки також вважали богом знань та мудрості. Центральна піраміда, що сягала 63 метрів заввишки, “з ко-лосальним ідолом” на честь Кецалькоатля була розміщена у Чолулі, це було одне із найбільших міст ацтекської імперії, воно нараховувало приблизно 20 000 будинків. До цього місця ацтеки щорічно здійснювали дуже пишні 9-денні паломництва [56, с. 64].

Усім ацтекським богам приносили специфічні жертви. Наприклад на честь бога вогню Уеуєтеотля захоплених у полон бранців ацтеки спалювали на повільному вогні. Загалом пантеон ацтекських богів нараховував майже дві тисячі різних богів та богинь нижчого рангу. Наприклад бог медицини Патекатль, богиня родючості Сіуакоатль, богиня землі Тласольтеотль, богиня кукурудзи Чікомекоатль, богиня прісної води Чальтіуїтлікуе, богиня Місяця Іламатекухтілі, бог музики та танців Макуїльшочитль та багато інших. Щоправда, окремий досить високий статус займала богиня Коатлікуе (перекладається як “Володарка у одязі із змії”, цю богиню шанували за те, що саме її ацтеки вважали матір'ю шанованого усіма ацтеками бога війни Уїцилопочтілі [70, с. 201].

Перерахувати увесь божественний пантеон ацтеків досить складно, внаслідок того, що цей пантеон у процесі ацтекських завоювань постійно поповню-вався новими “членами”, оскільки після захоплення та поневолення свого чергового сусіда ацтеки, майже завжди, перетягували із захоплених земель до Теночтітлана усіх місцевих ідолів, а тих богів, яких

ці істукани уособлювали ацтеки включали до пантеону своїх богів-покровителів.

За свідченнями іспанських конкіста-дорів, загалом у Теночтітлані налічувалося близько 400 храмових комплексів. Всі вони були, увінчані баш-тами, з вогнями які постійно палили на їх верхівках [1, с. 53].

Таким чином, професія ацтецького жерця, а вони називалися тламакацке, вимага-ла від людини не лише навичок горлоріза, а і наявності у цієї людини істотних знань. Справа в тому, що від них вимагалися не тільки знання міфології і ацтецьких богів, з різноманітними та чисельними свя-тами і ритуалами, а в тому, що жерці фіксували події у хроніках, відповідали за організацію освіти та повинні були вести календарі. Крім сонячного календаря у Мезоамериці поширеними були 260-денний “священний” календар жерців” який називався тональпоуаллі, який був у вигляді три-надцяти 20-денних місяців, а також календар, котрий базувався на річному циклі Венери, що нараховував 584 дні [69, с. 97].

Уся діяльність ацтецького жрецтва суворо визначалася надзвичайно жорсткою внутрішньою ієрархією. Усе жрецтво поділялося на тридцять категорій. Так було жрецтво столичне та жрецтво провінційне, були жерці верхнього ешелону назва яких перекладається як “ті, хто нас веде за собою, хто править нами, ті хто несе нас на своїх плечах згідно того, як саме нам треба вшановувати наших богів”, були настоятелі храмів, середній і молодший клір, жерці-викладачі, були жерці зі великим стажем та жрецька “молодь”, жерці-декламатори - завданням котрих було оприлюднення змісту та тлумачення піктографічних кодексів, назва яких перекладається як “ті, які роз-повідать, із шелестом гортають сторінки кодексів”, були і жерці-календарознавці, назва яких дослівно перекладається як “ті, хто наглядає за впорядкованим рухом неба та

тривалістю ночі”, були і жерці-провидці - “ті, хто вказує, як саме проходить рік, як саме йде своїм шляхом порядок різних доль та днів, та кожного із місяців” тощо. Були серед жерців навіть фахові знавці “країни мертвих” яких називали міктланматіні. Крім того, у ацтеків також Існував і повний аналог християнського чернецтва. Їх називали “богообрані” жерці. Цим жерцям, на відміну від простого кліру, не дозволялося заводити власну сім'ю, також їм заборонялося стригти волосся, зачісуватися і митися. Саме ці "монахи" і брали найбільш активну участь у проведенні різних ритуальних кривавих жертвопринесень [71, с. 251].

Ацтецькі жертвоприношення були важливою складовою всього їх релігійного культу. Вчені вважають, що жертвоприношення обумовлювалося їхніми міфологічними уявленнями. Адже жертви ацтеками приносилися з метою того, щоби забезпечити добробут богів, котрі, як вважали ацтеки залежали від людської крові, для того, щоби боги надали ацтекам добробут, могутність та блискучі перемоги над їхніми ворогами. Кількість і якість різноманітних жертв цілком відповідали стану богів у пантеоні ацтекських богів.

Основою ставлення ацтеків до людських жертвопринесень були їхні міфи про світобудову. Сонце та загалом увесь Всесвіт, згідно вірувань ацтеків, повністю зобов'язані своїм існуванням самопожертві ацтекських богів. На їх думку людина змогла з'явитися лише тоді, коли бог Кецалькоатль окропив своєю власною кров'ю кістки, що були зібрані у країні мертвих [60, с. 209].

На думку ацтеків стійкість всього світу залежала виключно від співпраці богів з людьми, правильного виконання людьми всіх ритуалів, та пожертвування людської крові на знак вдячності богам за створення світу й, на більш практичному рівні, людської крові як їжі для Сонця і інших

різних богів. Подібних вірувань дотримувалися і ті, хто брав бранців у полон, так і самі полонені. Між загарбниками і підкореними виникало щось типу містичного споріднення. В основі цього споріднення лежав не сімейний родовід, а лежав вже кровний зв'язок котрий виникав завдяки кривавому жертвопринесенню [71, с. 315]. Від моменту свого полону між в'язнем та людиною яка його полонила виникали особливі відносини. За уявленнями ацтеків вони ставали однією сім'єю та єдиною плоттю.

З плином часу людські жертвоприношення посідали усе більш вагоме місце у ацтецькій релігії, проте вони не практикувалися у масовому порядку до середини XV ст. Після перемоги ацтеків над Аскапоцалько у 1428 р. Іцкоатль разом зі своїм радником Тлакаелелем розпочинають проводити свою політику завоювань. Вони спонукали ацтеків вважати себе обраним богом Уїцилопочтлі народом, основна місія котрого полягала у забезпеченні Сонця їжею. Разом з тим, військові операції, які ставали все частішими, почали приносили Теночтітлану з кожним разом все більше та більше полонених [14, с.166].

Починаючи від 1487 року, звичай принесення людських жертвоприношень уже вкорінився. У цьому році було зведено храм який було присвячено богові Уїцилопочтлі. Для того аби відсвяткувати таку подію як зведення храму, ацтеками було принесено у жертву близько 20 тис. військовополонених. Володарі Теночтітлану та Тескоко самі особисто перші жертви принесли, після чого вони передали ритуальну зброю до рук жерців. Жерці продовжували невтомно «працювати» впродовж цілих чотирьох днів. Полонених-жертв поставили у 4 ряди, котрі простягнулися по вулицях міста на 2 милі [8, с. 58].

Згідно з декотрими відомостями, кожного року ацтеки приносили у жертву приблизно від 10 до 50 тисяч чол. Здебільшого жертвами ставали

військовополонені, проте жертвами могли бути також раби, діти котрих купували у випадку потреби. У ацтецькій імперії кожне місто або село проводили свої власні церемонії. У Головному храмі Теночтітлану, не рахуючи башт які знаходилися поряд на решітках нараховувалося 136 000 черепів [8, с. 61].

Людину, котру ацтеки готували для принесення у жертву, називали хошимікі (xochimiqui), у перекладі з науатль це означає “квітова смерть”. Як правило у жертву приносили свіжі людські серця та кров, котрою жерці окропляли статуї своїх богів. Людину, призначену у жертву, клали на спину на низький кам'яний блок, кожен із присутніх тут чотирьох жерців тримав цю людину за руку чи ногу. П'ятий же жрець тримав цю людину за голову, у цей час шостий жрець за допомогою обсидіанового чи крем'яного ножа косим ударом розкривав жертві грудну клітку. Здебільшого надріз проходив через ребра та грудину [17, с. 18]. Витягнуте із грудей жертви серце жрець піднімав та простягав до Сонця, після цього серце клали до дерев'яної чи кам'яної посудини, яку називали «орлине блюдо» (cuauhxicalli). Ці дії тривали лише декілька хвилин. Інколи жертва втрачала свідомість, інколи жертву доводилося тягнути силою до віттаря, проте переважна більшість бранців йшли добровільно на смерть, їх підтримувало в цьому усвідомлення того, що після такої смерті вони відправляються прямо до Раю Сонця.

Голову жертв насаджували на спеціальні дерев'яні решітки, які стояли тут рядками. Крім того створювалися башти, котрі споруджувалися із черепів, що були скріплені вапняним розчином. Власне сам акт людського жертвопринесення був кульмінацією у ланцюзі церемоній, котрі розрізнялися у залежності від того, на честь котрого із богів проводилися. У кожному із 18 місяців обов'язково влаштовувалися свої

святкування. Переважна більшість із них були тривалими по часу та складними заходами, що були повними символізму [14, с. 213].

Ацтецьке свято на честь бога Тескатліпоки, що було описане у романі Г.Хаггарда «Донька Монтесуми», випадало на п'ятий місяць, проте готуватися до нього ацтеки починали за рік до його святкування. Тоді жерці обирали бездоганного з фізичної точки зору молодого полоненого юнака, він мав виконувати роль втілення бога на землі. Цього юнака навчали поводитись як поводить знатна людина. Протягом року цього юнака вшановували, як володаря та живого бога на землі. Жерці вчили його грати на флейті, також його всюди супроводжувала свита яка складалася із 8 осіб. Обличчя цього юнака розфарбовували чорною фарбою, одягнений він був у дорогий одяг, золоті браслети сяяли на його руках, а на ногах були золоті дзвіночки [9, с. 134]. Увесь свій час він проводив у власне задоволення. Коли він прогулювався по місту із курильною трубкою у руці, на його шиї висіли гірлянди з квітів, а всі люди які зустрічалися на його шляху віддавали йому різні почесті. Коли до святкування залишалося двадцять днів, юнак, який зображував бога, одружувався та грав весілля із чотирма юними та найгарнішими дівчатами. Відтепер він вже був одягнений та підстрижений як військовий. Коли до свята залишилися п'ять днів, ці дні проходили у бенкетах, танцях та співах у різних частинах міста. У день святкування, а отже і жертвопринесення цього юнака, у супроводі чотирьох своїх дружин та свити, котрі намагалися втішити та підтримати його, у каное перевозили до маленького храму на березі озера. Тут дружини прощалися з ним, після цього він сховався сходами храму, ніс з собою флейти, на котрих він грав протягом року. Поблизу підніжжя піраміди свита залишала його, після чого у повній самоті він повільно піднімався сходами, на кожній ступені сходів розбивав по одній флейті. Жерці вже чекали його на вершині

піраміди. Коли ж юнак наближався до жерців, вони хапали його та виривали його серце. Одразу після смерті жертви, на роль Тескатліпоки обирався інший бранець, цю роль він повинен був грати протягом усього наступного року.

Ідея щодо людини яка зображує бога, знаходить своє відображення у значній кількості ацтекських церемоній. На восьмому місяці року відбувалося свято під заступництвом богині молодого маїсу Шілонен. Роль Шілонен грала юна рабиня, котру невдовзі обезголовлювали, це символізувало збір качанів маїсу. Через одинадцять місяць на жінку, яка уособлювала богиню стиглого маїсу Шілонен, чекала така сама доля [36, с. 47].

У ацтеків особливим видом жертвопринесень вважалися так звані гладіаторські жертвопринесення. Обраного заздалегідь воїна-бранця прив'язували до сонячного каменю таким чином, щоб він мав змогу рухатися, проте не міг піти. Чоловіка одурманювали напоєм під назвою пульке, у який домішували наркотик, йому давали до рук зброю. Після цього чотири воїни двоє воїнів-орла та двоє воїнів ягуарів, котрі мали змогу рухатися вільно, повинні були завдати якомога більше ран жертві, а жертва змушена була захищатися. Через якийсь час жертва гинула. Був відомий тільки один випадок, який зберігся тільки у вигляді усного оповідання ацтеків, у ньому говорилося про те, що жертва здобула перемогу. Відбулося це у часи правління Монтесуми II [40, с. 213]. Тоді у 1507 році полонений вождь тлашкальців на ім'я Тлауіколь під час такого нерівного бою вбив понад 20 своїх супротивників, за це його було помилувано. Після цього його було призначено очолювати поход ацтеків проти держави пурепеча, там Тлауіколь здобув швидку перемогу. Після свого повернення та триумфальної зустрічі ацтекми, згідно усного оповідання, тлашкаланець схотів бути принесеним у жертву, і це зробили.

Варто зазначити, що цей останній факт, дослідники ставлять під значний сумнів. Вони вважають, що швидше за все після чисельних перемог у гладіаторському герці, Тлауіколь вирішив добровільно прийняти смерть [40, с. 215].

Ацтекська церемонія, що відбувалася на честь Бога Вогню була однією із самих жакливих. У всіх бранців зв'язували руки та ноги, усіх їх посипали порошком із рослини з родини конопляних, це діяло як анестетик. Після цього кожного бранця звальювали на спину тієї людини, яка її полонила, тоді воїни починали разом танцювати навколо величезного багаття. Згодом один за одним ці танцюристи починали скидати своїх жертв до багаття, проте, перш ніж жертва помирала, ацтекські жерці виймали з вогню напівспалені тіла та видаляли їхні серця.

Варто зазначити, що частина ацтецьких обрядів не передбачали принесення людських жертв. Інколи на декотрих святах втіленням богів слугували квіти, качани маїсу чи фігурки божеств які були виготовлені із дерева, чи борошна із товченого насіння амаранту. Також ацтеки приносили у жертву птахів, собак і метеликів [29, с. 66].

Розповсюдженою формою жертвоприношень у ацтеків було самокатування, котре доводило здатність кожної людини переносити тілесний біль. Як жерці, так і прості люди здебільшого обсидіановими ножами наносили собі різноманітні порізи на різних частинах тіла. При цьому вони одночасно співали та танцювали.

Загалом, постійна практика людських жертвоприношень у імперії ацтеків досягла колосальних масштабів, вона знаходила специфічну правову базу. У 1428 р. ацтецький імператор Утсокоатль видав закон котрий зобов'язува ацтеків періодично жити Сонце (відповідно, ацтецького бога війни Уїцилопочтлі) свіжою людською кров'ю. Людські жертвоприношення інколи отримували масовий характер. Так, наприклад

на початку XVI ст. імператор Монтесума II протягом одного дня приніс у жертву понад тисячі полонених, а у 1487 році імператор Ауісотлья “відсвяткував” завершення реконструкції одного із храмів масовим жертвопринесенням, кількість жертв котрого, за деякими оцінками, досягла 80 600 осіб [38, с. 84].

У жертву своїм богам ацтеки приносили переважно чужинців, проте інколи ацтеки “не гребували” також і своїми співвітчизниками. Так, під час траур-них церемоній пов'язаних із смертю ацтецького правителя, під ритуальний ніж потрапляли також ацтецькі жерці, це робилося з метою того, щоби вони мали змогу виконувати відповідні функції у потойбічному світі.

Надзвичайно вражає своєю дикою екзотичністю і ритуал щорічного жертвування ацтеками людини-бога. Для здійснення цього ритуалу поміж ацтеків обирали одного фізично найдосконалішо-го, найгарнішого юнака. Цей юнак протягом одного року жив у становищі дійсно живого бо-га. Його завжди супроводжували чотири красуні, вони повинні були задовольняти будь-які його бажання. Усі одноплемінники у всьому повинні були йому догоджати, вони навіть цілували сліди від його ніг. Проте, через один рік цей юнак повністю розплачувався за це усе на теокаллі. Перед цим йому давали випити змішаний з медом галюциногенний грибний напій під назвою тенонанакатль, що перекладається як “божественний гриб”, для того аби він знаходячись у стані нар-котичного сп'яніння міг розлучитися із своїм життям та опинитися після своєї смерті (до речі, разом із загиблими воїнами, померлими під час пологів жінками та вбитими блискавкою людьми) у сонячному райському царстві потойбіччя яке ацтеки називали Тлалокані, чи Тамоанчані, де, згідно ацтецьких вірувань, “ніколи не буває нестачі у качанах зеленого маїсу, томатах, гарбузах, зелених стручках квасолі і квітах” [65, с. 93]. Ацтеки вважали, що душі усіх інших мерців

потрапляють до потойбічного царства Міктлан, де, згідно їх вірувань, було надзвичайно похмуро, сумно і тихо. Міктлан звівсно не вважався пеклом, проте і тлалоканських веселощів у ньому не було. Проте зазначені "привілеї" мали виключно ацтеки. А ось для бранців із кількості іногородців ніяких подібних послаблень не передбачалося. Щоправда, тільки жінкам та дітям, перед смертю дозволяли годинами до екстазу танцювати, це робилося для того, щоби вони могли померти у стані психічного шоку.

У ацтеків існувала значна кількість різних варіантів ритуалу жертвоприношення. Один із таких варіантів був описаний воїнами Ернана Кортеса, котрі стали свідками принесення у жертву своїх полонених ацтеками товаришів: “Коли їх підвели до невеликого майданчику, що стояв перед молитовнею, там де зберігалися їхні прокляті ідоли, ми побачили, що на голови багатьох із них одягнули пір'я із чимось схожим на віяла, потім змусили їх танцювати, а вже після того, коли вони виконали свій танець, їх одразу поклали спиною донизу на якесь вузьке каміння, що було місцем жертвоприношень, ножами розпороли їх груди та вийняли їх серця, що ще билися та піднесли ці серця своїм ідолам. Після цього поскидали тіла вниз по сходах, а там ацтецькі кати, котрі чекали внизу, повідрізали руки та ноги та здерли шкіру з трупів, та приготували її, ніби шкіру для рукавичок для своїх майбутніх свят котрі вони відзначають” [7, с. 75] . Кров жертв під час цього ритуалу збирали у великі ємності та обмазували цією кров'ю рот свого ідола.

У день свята Токстатль, що проходило на честь бога Тескатлипока у жертву приносили юнака, він мав бути бездоганно прекрасний та стрункий, оскільки вважався втіленням бога. Такого юнака, обирали за рік до ритуалу і протягом цього року йому забезпечували життя, гідне земного божества. Цього юнака оточували розкішшю та шануванням, крім того його протягом цього року навчали аристократичних манер. По мірі наближення свята, культ юнака-людино-бога ставав усе більш пишним.

Обраному юнаку віддавалися все більше всіляких почестей [17, с. 19]. Але у день свята цьому юнаку доводилося підніматися храмовими сходами на вершину піраміди, там йому розсікали груди та виймали серце. Щоправда, труп його не скидали сходами, як це робили з трупами інших жертв, а дбайливо зносили донизу, а біля підніжжя храму жерці відрубали трупу голову та насаджували її на спис. У той самий день людино-богом на наступний рік обирали нового юнака, його наступника.

Особливою формою жертвоприношень на честь бога рудників Хіпі, було дійство схоже на гладіаторські бої. Полонені у бою з ацтеками воїни виходили на бій проти орла та ягуара, вони були майже оголеними, із зброї мали лише дерев'яні списи. Шансів вижити у них практично не було. Якщо полонені воїни билися гідно, тоді ацтек, що полонив їх, отримував від жерців дорогі подарунки [21, с. 78].

Варто відзначити, що деякі науковці ставлять під сумнів об'єктивність всієї інформації щодо масштабів ритуального кровопролиття, що панувала в імперії ацтеків, оскільки значну частину цих відомостей було надано завойовниками-іспанцями. А іспанці були досить зацікавлені перебільшувати диявість та кровожерливість місцевого населення. Таким чином вони намагалися виправдати проведену ними насильницьку християнізацію, часто не менш кровопролитну, ніж ритуальна жертвна практика самих ацтеків, до того ж більш руйнівну для значної кількості культурних цінностей.

Проте ацтецькі жертвопринесення були чи не єдиною формою спілкування ацтеків зі своїми богами. Адже ацтеки були не лише воїнами та будівельниками пірамід - у них були досить розвинені землеробство, мистецтво, наука, поезія та ремесла. Особливістю релігійних вірувань ацтеків було те, що однією із релігійних практик вважалася риторика, що тісно перепліталася із релігійною поезією [65, с. 49]. Тламатініми - професійні поети та ритори - прагнули не тільки досягти вершин у своїй

майстерності, але вони бачили у мистецтві своєї мови своєрідну форму містичного спілкування. У розробленій тламатініме риторичній та естетичній програмі їх мовне мистецтво мало служити тому, щоби виявляти відповідність яка зв'язувала би людську особистість з божественною основою Всесвіту. На момент вираження оратором чи художником свого серця у пісні внутрішнє "Я" обожнювалося та наповнювалося божественною енергією. У Теночтілане надзвичайно влаштовувалися фестивалі, що були присвячені мовному мистецтву. На цих фестивалях виступали найвизначніші тогочасні ацтекські поети та ритори [52, с. 215].

У Мезоамериці так само як і в Південній Африці, у період розквіту ацтекської держави жертвопринесення були досить поширеним явищем. Проте ацтеки практикували свої жертвопринесення із особливим розмахом, вони приносили у жертву людей у кожне із 18 свят свого священного календаря.

Варто зазначити, що далеко не завжди у жертву приносилась людина; досить часто жертвопринесенням були тварини, з цією метою ацтеки разводили особливу породу лам. Також досить часто жертвували речами, їх спеціально ламали на честь богів. Культ Кетцалькоатля вимагав жертвопринесення метеликів та колібри. Доволі часто практикувалися самопожертвування, - людина під час спеціальних церемоній наносила сама собі рани, здійснюючи таким чином ритуальні кровопускання. Для цього носили спеціальні шпички, та постійно ними ранили своє тіло [67, с. 71].

Кров займала центральне місце у культах Месоамерики. Відома значна кількість міфів, у яких боги нава жертвують свою кров заради допомоги людству. Так, наприклад у міфі про П'яте Сонце, боги приносять

у жертву себе, щоби люди могли жити. Усі жертви були зроблені для підтримки енергії сонця, котра, на думку ацтеков, і дає їм життя.

Усе це якоюсь мірою готувало людей до вищого пожертвування - людського. Як правило шкіру жертви розфарбовували у синій колір, оскільки це був колір жертвоприношень. Після цього жертву заводили на верхній майданчик величезної піраміди. Тут жертву клали на кам'яну плиту спиною донизу, живіт жертви розрізали ритуальним ножом (оскільки обсидіановим ножом складно було розкрити грудну клітину), після цього серце жертви виймали та підіймали догори, у напрямку Сонця. Серце клали до особливої кам'яної посудини - куаушикалли чи чак-мооль, тіло жертви скидали по сходах, звідти його тягли жерці. Жертвоприношення як правило були добровільними, але це не стосувалося випадків з полоненими. У випадках, коли віри було недостатньо, ацтеки могли використовувати і наркотики. Після цього від різних частин тіла жертв позбавлялися у різні способи: нутрощі скармливали тваринам, черепа жертв полірували та виставляли на показ у цомпантли, решту частин тіла або спалювали, або ж розрубували на дрібні шматки та використовували в якості подарунків для важливих людей. Археологічні дослідження 2005 року вказують на те, що м'язи та шкіра у частини виявлених у великому храмовому комплексі людських рештків були видалені [71, с. 218].

У ацтеків існували також і інші типи людських жертвоприношень, у тому числі і у вигляді тортурів. Так, у жертву могли стріляти із луків стрілами, могли топити чи спалювали, якусь міру тут відслідкувати досить складно. Ацтецькі хроніки описують, що для споруди головного храму за чотири дні у жертву було принесено близько 84400 бранців.. Проте не зовсім зрозуміло, як саме міське населення чисельністю у 120000 чоловік змогло полонити, розмістити та позбутися такої кількості бранців,

особливо якщо ще врахувати той факт, що Ауїцотль приносив їх всіх у жертву власноручно. Підрахунок доводить, що це дорівнює 17 жертвоприношенням за хвилину протягом чотирьох днів. На думку декотрих вчених кількість жертв у даному випадку не могла перевищувати 3000, і що кількість жертвних смертей, була ацтеками свідомо завищена з метою військової пропаганди.

Інші цифри, що були взяті у Берналя Діаса дель Кастільо - іспанського солдата, який писав звіти протягом 50 років після іспанського завоювання [2, с. 47]. Під час опису цомпатля (місця із черепами ацтецьких жертв) він нарахував близько 100000 черепів. Проте, для можливості вміщення такої значної кількості черепів цомпатлі повинен був би мати у довжину декілька кілометрів, а не описані 30 метрів. Вже сучасні наукові реконструкції нараховують приблизно від 600 до 1200 черепів. Так само Берналь Діас дель Кастільо заявляв, що у цомпатлі Тлалтелолько, так само важливого, як і у Теночтітлане, нараховувалося 60000 черепів. Проте, згідно з дослідженням Вільяма Аренса, під час сучасних розкопок було знайдено лише 300 черепів.

У своїх роботах Бернардино де Саагун, Мотолінія та Хуан Баутіста де Помар стверджують, що у ацтеков було 18 великих свят на рік. Мотолінія та Помар чітко заявляють, що жертвоприношення ацтеки робили лише у ці свята. Кожному із ацтецьких богів був потрібен свій певний тип жертви. Так, для бога Шілонена топили молодих дівчат, хворобливих хлопчиків жертвували Тлалоку, бранців які говорили на науатлі жертвували богам Уїцилопочті, а ацтеків-добровольців приносили в жертву богу Теськатліпоке [18, с. 128].

Згідно ацтекського джерела, у місяць «Тлакашипеуа-лістлі», у жертву було принесено 34 бранця у гладіаторському бою Шипе-Тотеку. Значна

кількість жертв приносилася Уїцилопочтлі у місяць панкецаліцтлі. Це повинно було складати приблизно від 300 до 600 жертв на рік, хоча Марвін Харріс перебільшує цю цифру у 20 разів, вважаючи, що жертвоприношення здійснювалися у всіх частинах міста (кальпуллі). Проте, наразі загальної згоди щодо реальних цифр немає.

Ацтеки також проводили так звані «квіткові війни» - це були спеціальні набіги для захоплення бранців для здійснення жертвоприношень, воні їх називали нештлауаллі, - це була так би мовити «боргова плата богам», для того щоби сонце могло світити і протягом наступного 52-літнього циклу [36, с. 64].

Людські жертви душа-кров і душа-серце були необхідні, для того щоби світ не руйнувався - саме ця ідея лягла у основу практики захоплення бранців на підвладних землях, причому населенню цих земель було наказано зустрічати воїнів з квітами у руках (це була одна із причин виникнення назви «квіткові війни») [45, с. 81].

Наразі невідомо про те чи здійснювали ацтеки свої жертвоприношення коли перебували в Астлані, тобто до того, як прийшли у долину Анауак, чи вони вибрали цей звичай так само, як його вибрали в себе багато інших народів так само як і інші культури та звичаї. Лише відомо, що спочатку усі жертвоприношення були присвячені Шипе-Тотеку, що був божеством північної Мезоамерики.

Проте ацтекские літописи говорять, що людські жертвоприношення розпочалися у часи правління Тісока. А вже у часи правління Тлакаеля людські жертвоприношення стають невід'ємною частиною ацтецької культури, - не лише з релігійних, але і з політичних причин [30, с. 374].

Коли іспанці на чолі з Ернаном Кортесом прибули до Теночтітлану, Кортес заборонив людські жертвоприношення, саме тому іспанці і не бачили жертвопринесень у самому місті.

До наших днів не збереглося якихось літописних зображень людських жертвоприношень часів які були безпосередньо перед походом Кортеса, усі відомі наразі зображення були намальовані вже через декілька років після початку Конкісти. Проте причиною цього може бути масове знищення іспанцями ацтекських літописів. Хоча подібні зображення існують у камінні та настінних розписах. Також збережені ритуальні предмети які використовувалися у обрядах жертвоприношення. Але вони, так само як і археологічні свідчення, не підтверджують такої значної кількості принесених у жертву, як 80 чи 100 тисяч осіб. Тим не менш, між тим що було написано на цю тему, та тим, що відомо наразі достовірно, існують досить великі розходження [60, с. 218].

Необхідність частих людських жертвоприношень підкреслювалася важливим значенням, котре ацтеки надавали крові, як цілющій рідині, котрій своїм існуванням був зобов'язаний увесь світ. У ацтеков було багато різних і суперечливих міфів про створення світу, але у всіх говорилося про ненаситність жорстоких богів. Один з міфів повествує про те, як було створене сонце. Коли боги зібралися в первісних сутінках, деякий безформний і хворобливий карлик кинувся у вогонь і вийшов звідти перетвореним в сонці. Однак сонячний диск не рухався, оскільки жадав кров. Тільки після того, як інші боги пожертвували собою, сонце почало свій денний шлях по небу; їх смерть дала йому сили. Відтоді, щоб підтримувати рух сонця, необхідна кров [54, с. 73].

Крім людської, ацтецькі боги приймали і кров тварин, це стало причиною того, що кожен день на догоду богам ацтеки жертвували

перепелів. Кожен новий день у храмах розпочинався з того, що цих птахів обезголовлювали на честь сходу сонця. Церемонія ця тривала усі денні години. Так, кожного дня вбивали сотні перепелів, їм відривали голови та крила. Під час зимового сонцестояння також приносили у жертву собак.

Під час жертвоприношення богів Шіутекутлі - богу вогню, обов'язковою умовою був вогонь. Так, жертв спочатку одурманювали наркотиком, потім кидали у вогонь та підсмажували на вугіллі. Проте, не встигали вони померти, а жреці вже спеціальними крюками виймали їх тіла, вкриті пухирями, із вогню, розрізали їх груди та виривали їхні серце. Інколи жертв душили чи топили, інших же кидали зі скелі або замикали і довгий час не відкривали щоб вони самі померли від голоду [66, с. 214].

Важливу знахідку виявили робітники, котрі рили канаву для електричного кабеля у самому центрі Мехіко. Вони пробили бруківку та заглибилися у землю приблизно на 6 футів. І раптом їхні лопати наштовхнулися на перешкоду - це був величезний плоский та круглий камінь. Очистивши його від бруду та землі, робітники побачили різьблену поверхню, тоді вони зрозуміли, що цією знахідкою обов'язково зацікавляться археологи. Тоді вони повідомили про це представникам влади, невдовзі прибула група археологів, які повністю звільнили камінь від бруду.

Це була жахлива картина - розчленоване тіло жінки із відрубаними головою, руками та ногами, вписане у коло майже 11 футів (близько 3 метрів) у діаметрі [69, с. 78].

Подібна знахідка і за інших обставин мала б величезне значення, проте важливіше всього те, що вона була виявлена на тому самому місці, де стояв «Темпло Майор» - Великий храм, який був декілька віків поспіль похований у м'якому ґрунті Мехіко. Цей камінь яскравий доказ того, як

багато значили для ацтекського суспільства війна та людські жертвоприношення.

Знайдений у такий спосіб камінь був розміщений біля підніжжя сходів, що вели на вершину Великого храму. Він мав досить похмуре призначення - на камінь цей звалювали тіла жертв, що їх скидали із жертовного каменя у святилищі бога Уїцилопочтлі яке прикрашало плоску вершину піраміди. Людські тіла падали на цей камінь у хаотичних позах смерті [16, с. 214].

Ацтеки, боючись своїх богів, а особливо бога Уїцилопочтлі, здійснювали людські жертвоприношення з розмахом, небаченим у всій світовій історії. Берналь Діас дель Кастільо - конкистадор, що став свідком цього людського кровопролиття, досить детально описав сумну долю декотрих своїх товаришів, які потрапили до ацтецького полону навесні 1521 року, під час вирішальної битви за контроль над містом [2, с. 65].

Адже з того місця, куди змушені були відступити іспанські війська, можна було побачити піраміду Великого храму. Під моторошний гуркіт священних барабанів Уїцилопочтлі, який супроводжується завиванням раковин, рожков та трубоподібних інструментів, Берналь Диас дель Кастільо спостерігав за тим, як ацтеки своїх іспанських бранців змушують підніматися на вершину піраміди, щоб принести їх там у жертву богу Уїцилопочтлі. "Коли індіанці підвели їх до маленького майданчика, на котрому стояли їхні прокляті ідоли, - згадує Берналь Діас, - ацтеки надягли головні убори з пір'ям на багатьох із наших людей та змусили їх танцювати перед богом Уїцилопочтлі з предметами, що були схожі на пір'я, у руках; після того, як вони станцювали, їх почали укладати на досить вузькі камені, які були призначені для жертвоприношень, кам'яними ножами їм розрізали груди та витягли їхні серця, що ще билися.

серця ці пропонуючи ідолам, які стояли поблизу, а тіла жертв кидали вниз, по сходах, де на них чекали індіанські м'ясники, котрі відсікали у трупів руки та ноги, а з обличчя здирали шкіру разом з бородами, вони зберігали її, щоб потім використати на святах, тобто на шалених оргіях, а людське м'ясо вони зідали разом з перцем» [20, с. 102].

Такі криваві дії, звісно безглузді та жахливі для Діаса та його товаришів, мала, звичайно ж, велике значення для тих, хто здійснював ці ритуали на честь свого жорстокого та мстивого бога Уїцилопочтлі [2, с. 68]. Цей бог вважався не лише божеством війни, але й заступником всього ацтекського народу.

Якщо у збільшенні кількості вбитих під час цих кривавих ритуалів і можна звинуватити якусь конкретну особу, то цією особою виявиться Тлакаєлель - незмінний радник трьох правителів Теночтітлана, Прийшовши до влади, що відбулося під час безперервного зростання ацтекського могутності, Тлакаєпель, здавалося, що навмисно значно посилив культ бога Уїцилопочтлі, з неодмінними жертвами на його честь, для того аби зміцнити ацтекську войовничість та владу ацтеков над іншими народами. «Він був не лише сміливим та хитромудрим у бою, - писав про нього іспанський історик Дуран, - але і ввів у звичай диявольські, надзвичайно жорстокі та жахливі жертвоприношення».

Згідно свідчень Дурана, за наказом Тлакаєлеля було здійснено особливо жахливий обряд, кількість жертв у котрому була настільки величезною, що іспанець переживав, щоби його не звинуватили у брехні, хоча він посилався на ацтекские джерела, що заслуговували довіри. «На світанку призначених у жертву вивели, їх вибудували у 4 колони, - повідомляє він. - Одна із цих колон простяглася від підніжжя піраміди уздовж усієї греблі яка веде до Койоакану та Шочимілько. Друга колона

простяглася уздовж гребл яка вела до Гуадалупе, вона була такої самої довжини як і перша. Третя колона простяглася уздовж греблі, що вела у Тлалокан, а четверта колона досягала берега лагуни [8, с. 79].

Для того щоби вбити всіх, кого збиралися принести в жертву, знадобилося чотири дні, а потоки крові які стікають по сходах, були настільки великі, що досягали підніжжя та охолоджувалися, потім вони перетворювалися на жирні згустки, що здатні були налякати будь-кого» [32, с. 77].

Проте, кровожерливі боги всеж так і не змогли допомогти ацтекам, оскільки підвели їх і у вирішальній сутичці із іспанськими завойовниками. Вже біля 500 років пройшло відтоді, як на вершині ацтецького Великого храму було принесено останню жертву. Наразі видаються зовсім безглуздими наступні слова ацтекского поета: «Пишається собою місто Мехіко-Теночтітлан. Адже тут взагалі ніхто не боїться померти у бою. Це є наша слава. Хто ж зможе завоювати наш Теночтітлан? Хто ж може приголомшити основу небес?» [4, с. 77].

Людоїдство котрим супроводжувалася переважна більшість ацтекских жертвоприношень, було підпорядковане досить суворим правилам. Оскільки ацтеки вірили у те, що їх жертви стають божественними, їхні кінцівки вважалися священними та, згідно із словами історика, «їх поїдали із трепетною повагою, як дари небес» [3, с. 359]. Проте, тулубу та внутрішнім органам надавали значно меншої поваги, ними у звіринці правителя годували диких тварин.

Ритуал під назвою «Білування людей», який тривав два дні, відбувався поблизу храму Шипе-Тотека, що був відомий під ім'ям «Свежеватель» тобто «Той, хто здирає шкіру». Зв'язок цього бога зі Сходом, котрий ацтеки вважали країною родючості, змушував присвятити

це свято весни саме йому. Згідно ритуалу, необхідно було вирядити бранців у паперові набедрені пов'язки після чого обмастити їх крейдоподібною субстанцією. Голови бранців обмазували соком каучукового дерева та обліплювали пір'ям. У перший день свята смерть зустрічали бранці, що були менш важливими. Вони повинні були пробігти по всіх рівнях храму Шпичці, проте багатьох з них наздоганяли жерці та заколювали на жертвовному камені. Після того як їхні серця виймали, тіла їх кидали до підніжжя, там з них здирали шкіру та розрізали її на шматки. Одне стегно кожної жертви відправляли правителю, а решта тіла (без голови) діставалася тому ацтеку який взяв цю жертву у полон. Голову ж жертви відправляли на величезні підставки для черепів [67, с. 94].

Загальновідомим є факт про те, що ацтеки здійснювали людські жертви, проте у питанні про існування серед них каннібалізму та його міру наразі згоди серед науковців немає. Так, Марвін Харріс, доприкладу, заявляє, що людське м'ясо жертв всеж було частиною раціону вищих класів, його отримували як нагороду, оскільки харчування ацтеков включало надзвичайно мало білків. Цей вчений вважає, що бранці були так би мовити «ходячим м'ясом». На противагу цьому, Вільям Аренс навпаки сумнівається у тому, що у ацтеків взагалі існував канібалізм.

Недивлячись на згоду значної кількості істориків у питанні щодо існування у ацтеків ритуального каннібалізму, що був пов'язаним із людськими жертвоприношеннями, всеж більшість вчених не підтримує тезу Харріса про те, що людське м'ясо складало значну частину у раціоні ацтеків [69, с. 55].

Інформації яка стосується канібалізму у ацтеков є небагато. Існує тільки декілька повідомлень про канібалізм із часів Конкісти, при цьому у жодному із цих повідомлень не йшлося про широко поширений

ритуальний канібалізм [71, с. 312]. Так, наприклад Літопис Раміреса двозначно пов'язує канібалізм із ритуальними жертвоприношеннями. У Кодексі Мальябекіано міститься два малюнки, на котрих було зображено уживане у їжу людське м'ясо: так, у ритуалі поклоніння владіці загробного світу Міктлантекутлі та поховальному обряді, де поруч з іншою звичайною їжею лежить людська рука. Там у коментарі іспанською мовою говориться, про те що індіанці дуже полюбили завезену до них іспанцями свинину, оскільки вона їм за смаком нагадувала людське м'ясо.

Проте зустрічаються і характерні повідомлення про ацтецький канібалізм: так, Кортес пише у одному із своїх листів про те, що його солдати піймали ацтека котрий підсмажив немовлят собі на сніданок.

Гомора наприклад пише, що у час взяття Теночтітлана іспанцями було запропоновано ацтекам здатися, оскільки у ацтеків не було їжі. Ацтеки у відповідь запропонували іспанцям атакувати, для того щоби потім бути взятими у полон та з'їденими [60, с. 271].

У книгах Бернардіно де Саагуна на одній із ілюстрацій показано ацтека якого підсмажує невідоме плем'я. Підпис же до цієї ілюстрації свідчить, що такою була одна із небезпек, які постійно загрожували ацтецьким торговцям.

У літописі Раміреса який був складений ацтеками після завоювання, латинським алфавітом, було написано, що після закінчення жертвоприношень м'ясо з долонь жертви віддавали як дар тому воїну який захопив цього бранця. Згідно із літописом, людське м'ясо повинно було бути, але його фактично заміняли індичкою [9, с. 114].

Хуан Баутіста де Помар у своїй книзі заявляє, що після всіх жертвоприношень тіло жертви віддавали тому воїну який захопив цю

жертву, і потім воїн варив його для того щоби його можна було потім розрізати на дрібні шматочки для того, щоби потім підносити їх у дар важливим людям у обмін на різні подарунки та рабів; проте це м'ясо досить рідко вживали у їжу, вони вважали, що у цьому м'ясі не було цінності; його як правило замінювали індичкою чи просто його викидали [22, с. 305].

Археологічні знахідки, що були зроблені у 2005 р. які проходили у підвалах ацтекських храмів свідчать про надрізи, які означають видалення у жертв мускулів. Проте такі розрізи були не у всіх тіл.

У історичному центрі міста Мехіко – Сан-Фернандо, науковцями з інституту історії й антропології ІНАН було виявлено надзвичайно цінні ацтекські артефакти – це були залишки однієї від останніх ацтекських церемоній Нового вогню. Археологами було знайдено такі археологічні об'єкти, як кахетас (різвид чаші), молькахетес (спеціальний кам'яний інструмент) і різні глиняні фігурки. Усі ці знахідки були зроблені чисто випадково, під час, коли робітники прокладали у місті нову дренажну систему та електричний кабель. “ Ці археологічні об'єкти були знайдені у пантеоні Сан-Фернандо поряд із церквою Сан-Іполіто, що розташована у старому районі Куепопан, котрий примикає до Тлателолко, там де наразі знаходиться район Герреро”, - так пояснює місце знахідок археолог Ненсі Домінгес.

Загальновідомим є той факт, що календар ацтеків щороку складався із 260 днів, а через кожні 52 роки згідно їх уявлень розпочинався новий цикл. Для того щоби відсвяткувати початок такого нового циклу, ацтеки зазвичай проводили досить масштабний ритуал. Цей ритуал відомий під назвою Шіумольпіллі або ж “Церемонія Нового Вогню” [19, с. 93].

Мешканці міста Теночтітлану - столиці імперії ацтеків, яке знаходилося на території теперішнього історичного центру Мехіко, під час відзначення ритуалу викидали зображення богів та знищували усі свої речі одяг, взуття, знаряддя праці, посуд, навіть тенамацтлі (святина кам'яна піч). Усі речі спалювалися, чи викидалися до ям або канав. Також під час ритуалу ацтеки гасили вогонь у своїх будинках і навіть храмах [65, с. 114]. Отже, все місто занурювалося у темряву.

Ацтецькі жерці, одягнені у церемоніальний одяг, цілою процесією рухалися до головного храму Віцачтітлана, котрий зараз відомий як Серро де ла Естрейя (перекладається як "гора зірки"). Віцачтітлан - є кратером згаслого вулкана, який піднімається над Мексиканським нагір'ям. Його можна побачити практично із будь-якої частини Мехіко. Там, у храмі жерці проводили спеціальну церемонію запалення нового вогню [54, с. 317]. Це було важливо, адже ацтеки вірили в те, якщо не запалити новий вогонь тоді настане кінець світу.

Згідно опису, що міститься у книзі відомого антрополога Джорджа Клаппа Вайянта "Ацтеки Мексики" 1941 р., ацтеки вважали зміну 52річного циклу кінцем одного життя та початком іншого. У своїх роботах дослідник писав, що "ацтеки своїх вагітних жінок замикали зі страху, що ті перетворяться на диких тварин. А дітей своїх ацтеки змушували постійно ходити, не давали їм спати, оскільки боялися, що діти заснуть у фатальну ніч та перетворяться на щурів. Ацтецькі будинки повністю очищалися, у всьому наводився лад. Потім ацтеки гасили всі вогні, і весь їх світ занурювався у повну пітьму" [29, с. 60].

Згідно ацтецьких вірувань, якщо під час відзначення церемонії Нового Вогню не наступив кінець світу, а всі зірки не перетворювалися на смертельно небезпечні потвори, ацтеки раділи, прибирали свої будинки,

відновлювали вівтарі і виготовляли нові інструменти і нові речі. Для того щоби гарно відзначити настільки радісну подію, ацтеки зазвичай влаштовували гучні бенкети.

Таким чином, можна констатувати, що на відміну від переважної більшості інших релігій, ацтеки вірили у те, що їхні боги були смертними. Втім, проблема смертності ацтекських богів у віруваннях ацтеків зводиться до того, що, незважаючи на кінець свого буття, їхні боги мають здатність багаторазово відроджувалися. Лейтмотивом ацтекської міфології є протистояння протилежностей: добра і зла, світлого і темного, посухи і вологи.

Висновки

Аналіз використаної у роботі джерельної бази та літератури дозволяє нам зробити наступні висновки.

Ацтеки були надзвичайно войовничим народом. Вони підкорили або асимілювали місцеві племена і захопили їх території. Притискаючи своїх попередників, як економічно, так і політично, ацтеки засвоюють та поглинають їхні культурні досягнення, переймають до свого пантеону їхніх богів, саме тому вагоме місце у ацтекській релігійній культурі посідають звичаї, традиції та релігійні обряди попередніх цивілізацій.

Надзвичайно бурхлива ацтецька історія постійно тримала ацтеків на грані війни. Війна вважалася серед ацтеків однією із своєрідних форм служіння богам. Крім того, таке служіння давало шанси простолюдину пробитися нагору. Саме у цьому (разом із природною войовничістю ацтеків) і полягав секрет неабиякої по-пулярності серед ацтеків військової служби.

Ацтеки досить непогано вміли перемагати, нещадно придушувати та підкорювати сусідні народи, проте у війнах із іспанськими конкістадорами вони виявляли надзвичайно приголомшливі приклади героїчної й безкорисливої самопожертви. Чітке пояснення усіх таких суперечливостей, та майже незбагненої іншими народами подвійності напевне варто шукати у їхніх релігійних поглядах, світогляді та традиціях. Оскільки життю будь-якої людини вони фактично жодного значення не надавали адже вважали кожного, включно з власною особистістю, тільки крихітною часткою єдиного великого цілого.

Релігійні погляди ацтеків стали основою формування побуту, світогляду і інших аспектів їх життєдіяльності.

Релігія займала надзвичайно важливе місце у ацтекському суспільстві, вона носила політеїстичний характер. До пантеону ацтецьких

богів входило понад сотні вищих створінь, кожне з них керувало певною сферою людського життя та певною частиною світу, землею, небом, вогнем, водою, народженням або смертю. Деякі з богів мали по декілька різних імен. Залежно від використовуваного при зверненні до нього імені, змінювалася сама сутність згаданого ацтекського бога. Ацтекські боги інколи висвітлювали найнеймовірніші з проявів світобудови та цивілізації. Усі ацтеки шанували основні сили природи (вогонь, воду, вітер, сонце та землю).

Загалом увесь пантеон ацтекських богів можна поділити на п'ять груп. До першої групи можна віднести богів стихії і родючості; до другої групи можна віднести трьох великих богів, котрі відігравали провідну роль у релігії ацтеків: це були бог Уїцилопочтлі котрий очолював божественний пантеон, другим був бог Тескатліпока, що був богом нічного неба, та бог Кецалькоатль – пернатий змії. Третю групу утворювали боги планет і зірок, четверту групу утворюють боги смерті і підземного царства, до п'ятої групи належали боги-творці. На особливому місці у пантеоні богів стоїть покровитель торговців

Серед ацтеків існувала чітка бюрократична ієрархія, на чолі її стояв правитель. Надзвичайно високе становище у ацтецькій бюрократичній системі посідали жерці, котрі монополізували як наукові знання, так і релігійні функції. Досить часто жерці були близькими родичами правителя. Ацтецьке суспільство було класовим. Основними класами були знать (жерці та сановники), переважну більшість населення утворював клас масеуальтін, котрі були вільними людьми. Існувало у ацтеків і рабство, раби будь яких прав були позбавлені.

Землеволодіння у ацтеків здебільшого було общинним, але існували землі, котрі належали приватним особам. Провідне місце у їх господарстві займало землеробство. Саме тому, найшанованіші ацтецькі боги були пов'язані з хліборобством. Головним серед цієї групи богів були Глалоки –

боги гір, які керували дощами, громом і блискавками. Кожна долина мала свого Глалока. Для землеробства ацтеків були притаманні чінампі. Це плавучі городи котрі споруджувалися на водоймах. Виникнення чінампі було пов'язане із нестачею придатних для землеробства земель. Ацтеки не знали плужного землеробства, скотарство було слабо розвиненим. Вони займалися також і допоміжними галузями господарства: рибальством та мисливством. Досить високого рівня ацтеки досягли у галузі ремесел. Ремісничі вироби виготовлялися переважно з каменю, глини, дерева, кісток тварин та риб.

Для ацтецької архітектури було характерним будівництво пірамід на вершинах яких були храми чи палаци. Вони були присвячені різним богам. Одне з провідних місць займали боги, котрі уособлювали Сонце. Крім Сонця, ацтеки обожнювали різні сили природи – блискавку, дощ, грім, вітер, ліси, річки, озера, а також різних тварин. Богам приносили жертви. Великих розмірів досягли у ацтеків людські жертвоприношення.

У Мезоамериці так само як і в Південній Африці, у період розквіту ацтекської держави жертвоприношення були досить поширеним явищем. Проте ацтеки практикували свої жертвоприношення із особливим розмахом, вони приносили у жертву людей у кожне із 18 свят свого священного календаря.

Жертвоприношення у більшості були пов'язані з богами рослинності, води, дощу і землі; але найбільше людських жертв приносили богу Уїцилопочтлі, особливо у дні війни та після отриманих перемог. Ацтеки зробили із жертвоприношень спочатку ідеологію: якщо богів не годувати – вони загинуть і торі загине світ. Тому, для того аби врятувати всесвіт, необхідно на свята вбивати якомога більше людей. А згодом, на базі цієї ідеології, і державну машину. Жертвоприношення просякали усе життя держави, від низів до самої верхівки. Серед трьох найбільших цивілізацій (майя, ацтеки, інки), вони були найбільш жорсткими та масовими.

При цьому ацтеки були великими поціновувачами словесності та збирали цілі бібліотеки піктографічних книг, так званих кодексов, у яких описувалися релігійні обряди та історичні події. Переважна частина цих кодексів була знищена під час конкісти або відразу після неї.

У ацтеків були закони, котрі свідчать про більш витончене та розвинене порівняно із поглядами та мораллю тогочасних європейських суспільств, мислення, проте одночасно з цим вони на постійній основі приносили своїм богам чисельні людські жертви, зрошували храмові вівтарі кров'ю тисяч своїх бранців або навіть побратимів. Ацтекські способи ведення війн були надзвичайно жорстокими та нелюдськими, у той же час їх наукові знання, їхнє ювелірне мистецтво, тонкість скульптури, архітектурні споруди та інше продовжують зачаровувати навіть сучасного глядача.

Отже, ацтецька цивілізація здійснила значний вплив на сусідні народи, як у період свого найвищого розквіту, так і після своєї загибелі. Ацтеки залишили невичерпний слід на подальшому розвитку Центральної і Південної Америки.

